

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Право детета на одговарајући животни стандард
посматрано кроз нормативни правни оквир
Републике Србије**
(мастер рад)

Менторка:
Проф. др Анђелија Тасић

Студенткиња:
Дуња Миљковић
Број индекса:
М039/21-О

У Нишу, 2024. године

САДРЖАЈ

УВОД.....	4
I. УВОД У ПРАВА ДЕТЕТА.....	7
1. Појам детета.....	7
2. Права детета.....	9
II. ДОБРОБИТ ДЕТЕТА И ПРАВО ДЕТЕТА НА ОДГОВАРАЈУЋИ ЖИВОТНИ СТАНДАРД	11
1. Значење појма добробит детета.....	11
2. Значење и садржина појма право детета на одговарајући животни стандард.....	12
2.2.1 Право детета на исхрану	14
2.2.2 Право детета на одговарајући смештај.....	17
2.2.3 Право детета на здравствену заштиту.....	19
2.2.4 Право детета на социјалну заштиту.....	23
III. ПРАВНИ ОКВИР ПРАВА ДЕТЕТА НА ОДГОВАРАЈУЋИ ЖИВОТНИ СТАНДАРД У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	25
1. Устав Републике Србије.....	26
2. Породични закон.....	27
3. Закон о здравственој заштити.....	28
4. Закон о социјалној заштити.....	29
5. Закон о финансијској подршци породици са децом.....	29
6. Закон о социјалном становању.....	31
7. Остали прописи који су од значаја за остваривање права детета на одговарајући животни стандард.....	31
IV. ПРАВО ДЕТЕТА НА ЗАКОНСКО ИЗДРЖАВАЊЕ КАО ПОЛАЗНА ОСНОВА ПРАВА ДЕТЕТА НА ОДГОВАРАЈУЋИ ЖИВОТНИ СТАНДАРД.....	39
1. Појам, обележја и врсте законског издржавања.....	40
2. Критеријуми за одређивање законског издржавања.....	42
3. Висина, трајање и престанак законског издржавања.....	43
4. Поступак у алиментационим парницама.....	44
V. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСИ НА КРИТЕРИЈУМЕ ЗА ИЗДРЖАВАЊЕ ДЕТЕТА У ПРАКСИ ОСНОВНОГ СУДА У НИШУ	47
1. Предмет, циљ и методологија истраживања.....	47
2. Резултати истраживања.....	48
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	57
ЛИТЕРАТУРА.....	61
ПОПИС ОСТАЛЕ КОРИШЋЕНЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ.....	63
УПИТНИК.....	65
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ.....	70
SUMMARY AND KEY WORDS.....	71
БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА.....	72

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА.....	73
ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА.....	74

УВОД

Деца су људска бића којима, као и одраслима, припадају људска права. Овакво схватање дуго није било прихваћено у свести бројних народа, јер се на децу гледало као на незреле особе којима није потребно признавати посебна права нити било какву заштиту, имајући у виду да је била „довољна“ она заштита коју су деца имала у оквиру породице. Једно од схватања које је било заступљено у средњем веку је да су деца након узраста од око седам година сматрана малим али одраслим људима, без икаквих посебних карактеристика. Разлози за такво поимање су се налазили у средњовековном сликарству, где су деца представљана као мали али одрасли људи, која носе исту одећу и учествују у истим играма као и одрасли.¹ Међутим, уз мноштво покушаја и напора (који првобитно нису давали позитивне или дугорочне резултате), коначно је дошло до промене у том традиционалном и конзервативном схватању. Најзначајнији корак у томе представљало је доношење Конвенције о правима детета², која је најважнији међународни документ у области права детета. Од огромног је значаја што КПД дечија права препознаје холистички, односно на један свеобухватан начин и што у односу на традиционално схватање, где је дете посматрано као објекат, оно добија нови статус и **постаје субјекат права**. Имајући у виду да су данас људска права део нормативних система свих држава света и да она у својој основи проистичу из моралних начела, њихово уважавање не зависи од државе, већ почива на претпоставци да право на уживање људских права имају сва људска бића, без обзира на порекло, пол, вероисповест и остале карактеристике, односно уверења.³ Ратификацијом КПД се наша држава обавезала да њене одредбе уведе у свој правни систем. Иако је Србија ратификовала Конвенцију о правима детета 1990. године (у склопу тадашње СФРЈ),⁴ због утицаја бројних економских и социјалних фактора, њене одредбе ће у свој правни систем унети знатно касније, односно тек 2005.

¹ Ariès, P., *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Regime*, Paris, Librairie Plon, 1960. Translated from French to English by Robert Baldick as *Centuries of Childhood*, London, Jonathan Cape, 1962,

² Конвенција о правима детета је усвојена 20.11.1989. године под окриљем Уједињених нација, а ступила је на снагу 2.9.1990. године (у даљем тексту: КПД).

³ Dworkin, R., *Taking Rights Seriously*, Winston, M.(ed.), *The Philosophy of Human Rights*, Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1988, p.97.

⁴ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета („Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр.15/90 и „Сл.лист СРЈ – Међународни уговори“, бр.4/96 и 2/97).

године. Захваљујући КПД, дете се данас препознаје као достојанствено, способно и аутономно биће, коме је пружена могућност да захтева поштовање својих права.⁵

Имајући у виду да деца, првенствено због свог узраста, представљају посебно осетљиву категорију људских бића, неопходно је деци пружити додатну заштиту, како на глобалном, тако и на регионалном и националном нивоу. Поред многобројних међународних докумената који су постали део домаћег правног система, у последње две и по деценије су уложени бројни напори, не само у препознавању, већ и у признавању права детета, односно у подизању свести о томе да деца не само да треба да буду заштићена, већ да она на то **имају право**. У вези са тим, наведене промене најпре су учињене у Уставу Републике Србије,⁶ а потом и кроз доношење бројних закона и подзаконских аката који дотичу различите сфере живота детета, односно који се тичу здравствене и социјалне заштите деце, образовања, културе, заштите од дискриминације, заштите од насиља, итд. До промена у погледу признавања и реализације дечијих права дошло је и кроз оснивање и деловање бројних државних органа, јавних установа и институција на свим нивоима власти и одлучивања (од Народне скупштине, Владе, Министарства, секретаријата, правосудних органа, независних институција за заштиту људских права, здравствених, социјалних, образовних установа и других).⁷ Тако, на пример, у оквиру Народне скупштине постоји и делује Одбор за права детета, као посебно стално радно тело,⁸ док у оквиру Владе Републике Србије постоји Савет за права детета⁹. Од значаја је поменути и Центар за права детета, који представља удружење грађана основано 1997. године и чији је основни циљ остваривање права детета у Републици Србији у складу са одредбама КПД.¹⁰

⁵Вучковић Шаховић Н., Петрушић Н., *Права детета*, Ниш, 2015, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 5.

⁶Устав Републике Србије („Службени гласник РС“ бр.98/2006).

⁷Гајин С., *Општи оквир за спровођење права детета у Републици Србији и положај посебно осетљивих група деце*, Центар за унапређивање правних студија, Београд, 2016, стр. 9.

⁸Према одредбама члана 67 Пословника Народне Скупштине, Одбор за права детета разматра предлог закона са аспекта заштите права детета, прати спровођење и примену закона и других аката који уређују положај и заштиту права детета, врши проверу усклађивања националног законодавства са међународним стандардима права детета, сарађује са националним и међународним институцијама и телима, као и локалним органима власти, иницира измене и допуне прописа и предлаже доношење одређених ајата и предузимање мера заштите права детета, промовише права детета, разматра и друга питања од значаја за права детета. Одбор обавља и друге послове у складу са законом и пословником Народне скупштине.

⁹Циљ Савета за права детета је праћење и унапређивање стања у области заштите права деце.

¹⁰Главни правац деловања Центра усмерен је на креирање повољног институционалног, законодавног и стратешког оквира за пуно остваривање права детета у Србији, кроз активности усмерене на увођење и

Као што је већ поменуто, КПД прокламује грађанска, политичка, економска, социјална и културна права. Једно од основних права које припада деци је *право на одговарајући животни стандард*. Ово право представља скуп основних права јер омогућава остваривање дететових егзистенцијалних потреба, као што су дом, исхрана, здравствена и социјална заштита, односно приступ безбедном становању, чистој пијаћој води, основним животним намирницама, здравственим услугама и социјалној заштити. Дакле, уживањем овог права се омогућава живљење достојанственог живота, које сваки човек и свако дете заслужује и то без било какве разлике и дискриминације. Основ недискриминације је изражен у принципу да сва људска бића треба да уживају своја права, без обзира на лична својства као што су раса, пол, језик, етничко порекло и слично, а принцип забране недискриминације на основу расе и пола се данас сматра општеприхваћеним правилом у међународном праву.¹¹ Право детета на одговарајући животни стандард уједно представља и примарну обавезу родитеља у његовој реализацији, али и секундарну обавезу државе, која ће родитељима помоћи и осигурати им материјалну помоћ у ситуацијама у којима за њом постоји потреба, одакле се примећује да деца нису остављена без заштите.

Право детета на издржавање представља полазну основу права детета на одговарајући животни стандард. Ово право представља део социјалне компоненте права детета на одговарајући животни стандард и има огроман утицај на његово остваривање. Дете има право на адекватан стандард живота који ће осигурати његов развој, и то не само физички, већ и ментални, духовни, морални, психолошки и друштвени развој. Управо је ово био повод за истраживање права детета на законско издржавање у пракси Основног суда у Нишу, које је саставни део овог мастер рада. Из спроведеног истраживања се може видети којим се критеријумима суд водио приликом доношења својих одлука, као и да ли се деци и у којој мери у пракси омогућава уживање овог права, помоћу којег се задовољавају њихове основне животне потребе. Родитељи или други који су одговорни за дете имају првенствену одговорност да осигурају, у оквиру својих способности и финансијских моућности, услове живота потребне за развој детета.

примену закона, политике и праксе које доприносе заштити права детета и добробити деце, као и активном учешћу деце у друштву.

¹¹ Hitch, L. M., *Non-Discrimination and the Rights of the Child: Article 4*, in Cohen C.P., *Independent Commentary: United Nations Convention on the Rights of the Child*, USA Defence for Children International, 1988, p.20.

I. УВОД У ПРАВА ДЕТЕТА

Може се рећи да је општа претпоставка да су одрасле особе зреле, а деца нису, односно да дете није у потпуности сазрела особа. Деца су у међународном праву препозната као посебно осетљива и специфична категорија, за чију заштиту нису довољни уобичајени механизми заштите који су предвиђени правом људских права. До 17. века деца нису била препозната као посебно осетљива категорија становништва, али управо у овом периоду почиње да се ствара свест о детињству, па се може рећи да 17. век представља време када дечија права почињу да се развијају, јер тада почиње и да се мења начин опхођења према деци, успоставља се другачији однос друштва и правног поретка према детету као посебно осетљивом и другачијем бићу.¹² Може се рећи да друштво види потребу за конципирањем права детета најпре у чињеници што је дете аутономна личност која има специфична права и потребе и не треба да буде искључиво објекат заштите од стране одрасле особе, док је други разлог тај што су деца посебно осетљива и рањива категорија становништва и то највише због њихове менталне зрелости и узраста. Међутим, у сваком конкретном случају је неопходно индивидуално приступити правима детета, имајући у виду да се ниједно дете не развија истим темпом и на исти начин као друга деца. Посебну заштиту потребно је пружити деци која спадају у још осетљивију категорију, у односу на сву осталу децу. Та посебна заштита се односи на децу чији су услови живота и развоја неповољни или угрожавајући, као што су деца без породице, она која немају потребна средства за издржавање, физички, ментално и социјално хендикепирана деца, којој су, с обзиром на специфичне потребе, неопходни посебан третман, образовање и брига.¹³

1. Појам детета

Конвенција о правима детета је дефинисала појам детета, тако што је прописала да је *„за потребе ове Конвенције дете свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче*

¹²Вучковић Шаховић Н., Петрушић Н., *op.cit.*, стр.16.

¹³Јањић – Комар, М., Обретковић, М., *Права детета – права човека*, Досије, Удружење правника Србије за социјално право, Београд, 1996, стр. 68.

раније.¹⁴ Приликом одређивања појма детета, КПД изоставља тренутак од којег се људско биће може сматрати дететом и само наводи завршни тренутак, који настаје са навршених осамнаест година, након којег људско биће престаје да се сматра дететом.¹⁵

Проблематика се јавља приликом дефинисања појма детета у домаћим прописима, јер не постоји концизна дефиниција детета. Међутим, може се рећи да је поимање детета које се јавља у домаћим прописима идентично оном поимању које се јавља у одредбама КПД, имајући у виду да се акценат ставља на период до којег се неко лице може сматрати дететом, а то је до његовог пунолетства.

Дефиниција детета се у домаћим прописима може извести на један посредан начин и то најпре из Устава, који прописује да пунолетство наступа са навршених 18 година¹⁶, што на сличан начин чини и Породични закон¹⁷, дакле, без јасног дефинисања овог појма и само одређивањем да се пунолетство стиче са навршеном 18. годином живота (а у одређеним ситуацијама и раније¹⁸). На основу наведеног се изводи закључак да се дететом сматра свако људско биће млађе од 18 година.¹⁹ Са друге стране, Кривични законик²⁰ користи већи број појмова за дефинисање лица која нису још увек постала пунолетна, па је тако „дете“ лице које није навршило 14 година, „малолетно лице“ је лице које није навршило 18 година, а „малолетник“ је лице које је навршило 14 година, а није навршило 18 година.²¹

¹⁴Чл.1 КПД.

¹⁵Утврђивање почетног и завршног тренутка од када, односно, до када се људско биће може сматрати дететом је било једно од најконтроверзнијих питања у процесу припреме нацрта Конвенције. Неке државе су инсистирале да се у дефиницију детета укључе сва људска бића од зачетка плода, док су друге државе биле за то да дефиниција обухвата период почевши од рођења. Почетна тачка ове дебате је била у тесној вези са правом на живот и питањем почетка живота и уско је везана за питање прекида трудноће, који је у неким земљама неприхватљив и забрањен, док је у другим земљама дозвољен. Управо је из наведеног разлога пронађен компромис у изостављању почетне тачке и дефинисања детета као људског бића старости испод осамнаест година.

¹⁶Чл. 37, ст.2 Устава.

¹⁷Породични закон, („Службени гласник РС“, бр.18/2015, 72/2011-др.закон и 6/2015) , у даљем тексту: ПЗ.

¹⁸ПЗ у члану 11 ст.2 прописује да се потпуна пословна способност стиче са пунолетством и склапањем брака пре пунолетства уз дозволу суда, док ст.3 истоименог члана прописује да суд може дозволити стицање потпуне пословне способности малолетном лицу које је навршило 16. годину живота, а постало је родитељ и достигло је телесну и душевну зрелост потребну за самостално старање о сопственој личности, правима и интересима.

¹⁹Вучковић Шаховић Н., Петрушић Н., *op.cit.*, стр.79.

²⁰Кривични законик („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 –испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019), у даљем тексту: КЗ.

²¹ Чл. 112 КЗ.

Одређена дефиниција детета не постоји ни у осталим законским и подзаконским прописима који уређују различите сфере живота детета. Управо недефинисање појма детета у домаћим прописима заиста представља недостатак који би у будућности требало исправити одређивањем једне општеважеће дефиниције, а како би се избегле његове различите интерпретације и отклониле било какве нејасноће и недоумице, које би могле бити предмет многобројних дискусија.

2. Права детета

Сва људска бића, укључујући и децу, имају право да уживају људска права. Значајан корак у изграђивању посебног правног субјективитета детета је увођење принципа „добробити“ детета или „највећег интереса детета“ који је у темељу протективних модела правне регулације породичних односа. Даља еволуција концепта преноси тежиште правне интервенције: од заштите детета ка заштити његових права. У таквом концептуалном приступу битне су две претпоставке – конструкција посебних, самосталних права детета којима се правно гарантују његова лична добра као друштвено признат интерес и признавање нових права која подразумевају аутономно вршење и која изражавају слободу личности и њено самоодређење.²² Суштина принципа најбољег интереса детета се огледа у обавези државе и надлежних институција да у свим поступцима у вези са децом узимају у обзир најбољи интерес детета. Овај принцип има две класичне улоге – улогу контроле и улогу проналажења решења.²³ Према критеријуму контроле, најбољи интерес детета се користи како би се утврдило да су права и обавезе према детету правилно спроведене, док критеријум решења намеће обавезу утврђивања најбољих интереса детета, чиме су особе које доносе одлуке о детету приморане да размотре сва могућа решења за конкретан случај и да изабере и промовишу решење које је у најбољем интересу детета.²⁴

Многи су у прошлости тврдили да је фраза *права детета* само слоган који је у потрази за дефиницијом, што се најпре променило доношењем КПД која прописује да ће

²² Јањић – Комар, М., Обретковић, М., *op.cit.*, стр. 14.

²³ Fulchiron, H., *De l'intérêt de l'enfant aux droits de l'enfant in Une Convention, plusieurs regards. Les droits de l'enfant entre théorie et pratique*, Sion IDE, 1997, p.30,

²⁴ Вучковић Шаховић Н., Петрушић Н., *op.cit.*, стр.91.

„стране уговорнице ове Конвенције поштовати и обезбеђивати права утврђена овом Конвенцијом сваком детету које се налази под њиховом јурисдикцијом без икакве дискриминације и без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, онеспособљеност, рођење или други статус детета, његовог родитеља или законског старатеља.“²⁵ Дакле, уживање права која прокламује Конвенција треба постати реалност за свако дете и под једнаким условима, без дискриминације по било ком основу. Међутим, иако КПД није дефинисала та права, она их прецизно документује.²⁶ Конвенција је установила каталог права, чији је субјект дете, на основу чега оно може тражити њихово уживање. Дете је смештено у центар свих питања која га се тичу, може активно да учествује и износи своје ставове, што је ранијих година било незамисливо, а што је управо био општи циљ Конвенције у виду промене менталитета у вези са прихватањем детета као људског бића **које има своја права.**

Због своје велике важности, нека од права која прокламује Конвенција постала су општи принципи, без којих се ниједно друго право не може у потпуности уживати. Постоје четири општа принципа, и то су право на недискриминацију, право на поштовање најбољег интереса детета, *право на живот, опстанак и развој* и поштовање мишљења детета. Конвенција садржи каталог дечијих права, у која спадају грађанска и политичка права, брига о детету и породична средина, право на здравствену и социјалну заштиту, **право на животни стандард (чл. 27)**, које је посебно значајно када се посматра обавеза државе да обезбеди одговарајући материјално – економски положај деце, право на образовање, слободно време, рекреацију и културне активности, као и права детета које се налази у посебним ситуацијама.²⁷

Може се рећи да је учестало схватање да право (са једне стране) не може постојати без обавезе (са друге стране). Код права детета такође постоји обавеза, али она се јавља на страни државе, која је дужна да активира своје механизме за поштовање тих права и да деци пружи заштиту у њиховом остваривању, увек када за тим постоји потреба. Права

²⁵Чл.2 ст.1 Закона о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета.

²⁶Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.24.

²⁷Деца која се налазе у посебним ситуацијама су деца избеглице, деца у оружаним сукобима, деца која су припадници мањинске групе или домородачког народа, итд.

детета, као и људска права, немају свој апсолутни карактер, али нека од њих ни у ком случају не могу бити ограничена или дерогирана.²⁸

Устав РС, први пут у уставноправној историји Републике Србије, гарантује деци људска права, у складу са њиховим узрастом и душевној зрелости, а у периоду од 2002. до 2008. године остварен је огроман напредак у изградњи целовитог нормативног система бриге о правима детета, чије је тежиште заштита права детета. У овом периоду, поред Савета за права детета Владе РС, у Народној скупштини је формиран Одбор за здравље и породицу, а 2008. године изабран је заменик Заштитника грађана за права детета.²⁹

II. ДОБРОБИТ ДЕТЕТА И ПРАВО ДЕТЕТА НА ОДГОВАРАЈУЋИ ЖИВОТНИ СТАНДАРД

I. Значење појма добробит детета

Добробит детета представља комплексан и вишедимензионални појам који обухвата емоционалну, социјалну, духовну, когнитивну и финансијску добробит. На добробит детета утичу његове личне карактеристике, породично, друштвено и природно окружење и она је повезана са условима живота детета и његовом могућношћу да оствари своје основне потребе, као што су смештај, исхрана, сан, хигијена, нега, здраве животне навике, здравствена и социјална заштита, као и безбедност. Добробит деце је полазиште и жељени исход како породичне, тако и друштвене бриге о деци и представља жељени циљ који се не може постићи и сачувати, већ се на остварењу добробити мора непрестано радити.

²⁸То значи да нека права која се признају деци могу бити дерогирана или ограничена, али само у оправданим ситуацијама. На пример, право детета на слободу мирног окупљања може бити ограничено уколико се процени да би оно могло угрозити јавни ред и поредак. Поред овог, права која се такође могу ограничити су право на слободу изражавања и право на слободу мишљења, савести и вероисповести. Са друге стране, постоје и она права која ни у ком случају и ни под каквим околностима не могу бити ограничена или дерогирана, као што су нпр. право на живот, забрана тортуре, забрана смртне казне.

²⁹Константиновић – Вилић, С., Годоровић, Ј., Петрушић, Н., Соколов, З., Поповић, А., Стефановић, С., *Деца и одговорна држава 1*, Друштво за заштиту и унапређење менталног здравља деце и омладине, Ниш, 2010, стр. 29.

2. Значење и садржина појма право детета на одговарајући животни стандард

Још је у **Универзалној декларацији о људским правима**³⁰ наведено да *свако има право на животни стандард који обезбеђује здравље и благостање, његово и његове породице, укључујући храну, одећу, стан, лекарску негу и потребе социјалне службе.*³¹

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима³² наводи да ће државе чланице овог пакта признати право сваком лицу на животни стандард довољан за њега самог и његову породицу, подразумевајући довољну храну, одећу и смештај, као и стално побољшање његових услова живота. Државе чланице ће предузети одговарајуће мере ради обезбеђења остварења овог права и у том циљу оне признају битни значај слободно изабране међународне сарадње.³³

Општи коментар бр.7 Комитета за права детета³⁴ истиче значај чињенице да су мала деца носиоци свих права предвиђених КПД. Рано детињство представља период који је од кључног значаја за остваривање дечијих права, јер су најраније године живота деце темељ њиховог физичког и духовног здравља, емоционалне сигурности, културног и личног идентитета и развијања способности. Право детета на опстанак и развој се може спровести једино на свеобухватан начин, кроз право на здравље, адекватну исхрану, социјално осигурање, адекватан животни стандард, здраву и безбедну животну средину, образовање и игру, али и кроз поштовање одговорности родитеља и пружање помоћи и квалитетних услуга.³⁵ Државе уговорнице требају обезбедити приступ деци највећем

³⁰Универзална декларација о људским правима је усвојена 1948. године. Била је први документ о људским правима који је касније послужио као основа за бројне конвенције које су уследиле, а њене норме су уграђене у све међународне уговоре о људским правима, па се може рећи да њене одредбе имају императивни карактер (Више о томе: Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.39).

³¹Чл. 25 Универзалне декларације о људским правима, (*Electronic version*), преузето 14.7.2024. године.

<https://www.poverenik.rs/images/stories/dokumentacija-nova/medjunarodna-dokumenta/UJEDINJENE-NACIJE/Univerzalnadeklaracijacir.pdf>

³²Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима је усвојен 16. децембра 1966. године од стране Генералне скупштине Уједињених нација, а на снагу је ступио 3. јануара 1976. године и садржи радна права, право на здравље, право на образовање и право на адекватан животни стандард.

³³Чл. 11 ст.1 Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, (*Electronic version*), преузето 14.7.2024. године.

https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_UN_Medjunarodni%20pakt%20o%20ekonomskim%20sociojalnim%20i%20kulturnim%20pravima.pdf

³⁴УН, Општи коментар број 7: Спровођење права детета у раном детињству, CRC/C/GC/7/Rev.1, 20. септембар 2006, Заштитник грађана; Повереник за заштиту равноправности, *op. cit.*, стр.181.

³⁵У овом Коментару Комитет наводи да се од држава уговорница тражи да пруже одговарајућу помоћ родитељима, законским старатељима и ширим породицама у спровођењу обавеза подизања детета,

остваривом стандарду здравствене неге и исхране током њихових раних година живота, у погледу обезбеђивања приступа чистој пијаћој води, адекватним санитарјама, одговарајућој имунизацији, доброј исхрани и медицинским службама, који су битни за здравље мале деце, као и окружење без стреса.

Конвенција о правима детета својим чланом 27 прокламује да стране уговорнице признају право сваког детета на животни стандард који одговара дететовом физичком, менталном, духовном, моралном и социјалном развоју. Родитељи и/или други одговорни за дете имају првенствену одговорност да осигурају, у оквиру својих способности и финансијских могућности, услове живота потребне за развој детета, док ће стране уговорнице, у складу са националним условима и у оквиру својих могућности, предузети потребне мере да помогну родитељима и другима одговорним за дете да остваре ово право, и ако је потребно, обезбедиће материјалну помоћ и програме, нарочито у погледу исхране, одевања и становања.

Право детета на одговарајући животни стандард *нераскидиво је повезано са једним од основних принципа КПД - правом на живот, опстанак и развој*³⁶, које не само да је значајније од осталих права детета, већ и од осталих основних принципа, имајући у виду да је ово право претпоставка за остваривање свих других права детета. Право на живот обухвата право на одржање живота и право на одговарајући стандард и здравствену заштиту, док развој има врло широку конотацију и холистички садржи физички, ментални духовни, морални, психолошки и друштвени развој³⁷. Право на живот је једино право за које КПД наводи да је урођено, што значи да оно никада не може бити подвргнуто никаквим ограничењима. Чак ни у случајевима ванредног стања није дозвољена дерогација права на живот, јер се ово право сматра императивном нормом међународног

укључујући помоћ родитељима у обезбеђивању животних услова неопходних за развој детета и обезбеђивање да дете добије неопходну заштиту и негу.

³⁶ Због своје важности се нека права детета сматрају општим принципима, без којих ниједно друго право не може бити у потпуности остварено. Комитет за права детета сматра да су четири члана конвенције општи принципи: право детета на недискриминацију (чл. 2), право на поштовање најбољих интереса детета (чл. 3), право на живот, опстанак и развој (чл. 6) и поштовање мишљења детета (чл.12). Више о томе: Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.82.

³⁷General comment No.5: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child, CRC/GC/2003/527 November 2003, (*Electronic version*), преузето 20.7.2024. године.

<https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhsiQql8gX5Zxh0cQqSRzx6Zd2%2FQRsDnCTcaruSeZhPr2vUevjbn6t6GSi1fheVp%2Bj5HTLU2Ub%2FPZZtQWn0jExFVnWuhiBbqgAj0dWBoFGbK0c>

права, које производи обавезе и за државе које нису ратификовале међународне уговоре којима се оно штити.³⁸

Дакле, услови живота детета морају бити више него адекватни и морају бити погодни за његов потпун и складан развој. То се не односи само на физичке потребе (стан, храна, одећа), већ и на психолошки и друштвени развој.³⁹ Наспрам овог права детета стоји примарна одговорност родитеља у погледу његове реализације, као и секундарна одговорност државе, уколико родитељи не испуњавају ову своју обавезу уопште или то чине у недовољној мери. У ситуацијама у којима за тим постоји потреба, држава ће обезбедити материјалну помоћ и програме, посебно у погледу исхране, одевања и становања. Овим се правом омогућује да свако дете, без икакве разлике и потпуно равноправно приступа безбедном становању, чистој пијаћој води, основним животним намирницама, здравственим услугама и социјалној заштити, односно да води достојанствен живот. Сама чињеница да деца представљају посебно осетљиву категорију људских бића, којима је због степена душевног и телесног развоја потребна и појачана заштита, указује на то да је деци потребан и већи степен квалитета сваког од ових права приликом њиховог уживања.

Имајући у виду да *садржину* права детета на одговарајући животни стандард чине право на исхрану, право на одговарајући смештај, право на здравствену и социјалну заштиту, да Устав РС гарантује заштиту породице, посебну заштиту јамчи мајкама, самохраним родитељима и деци,⁴⁰ као и социјалну заштиту, јасно је да је свако од ових права која улазе у састав права детета на одговарајући животни стандард детаљније уређено законским и подзаконским прописима, јер они дотичу многобројне сфере живота детета, о чему ће бити више речи у наставку овог рада.

2.2.1. Право детета на исхрану

За свако дете и младу особу на свету, храна представља живот – основно право, темељ здраве исхране и правилног физичког и менталног развоја.⁴¹

³⁸ Hodgson, D., *The Child's Right to Life, Survival and Development*, International Journal of Children's Rights 2, 1994, p. 372.

³⁹ Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.188.

⁴⁰ Чл. 66 Устава.

⁴¹ Хенријета, Х., Фор., Уницеф, *Стање деце у свету 2019., предговор*, 2019.

Доступност хране представља суштину права на исхрану. Храна треба да буде доступна у количини и квалитету који задовољава прехранбене потребе појединаца, не сме да садржи штетне материје и мора да буде прихватљива у смислу локалне културе. Храна мора бити доступна и у економском и у физичком смислу, што између осталог значи да је угроженим групама људи (као нпр. онима без земље или онима из сиромашних слојева становништва) потребна посебна пажња и посебна помоћ у погледу приступа храни за одојчад, децу, старе и особе са физичким инвалидитетом.⁴² Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима наводи да *државе чланице овог пакта, признајући основно право које има свако лице на заштиту од глади, донеће појединачно или кроз међународну сарадњу, потребне мере укључујући ту и конкретне програме: а) за побољшање метода производње, очувања и поделе прехранбених производа кроз пуно коришћење техничких и научних знања, кроз ширење васпитних принципа о исхрани, развитак или реформу аграрних система тако да обезбеде што је могуће боље оспособљавање и коришћење природних богатстава; б) за обезбеђење правичне расподеле светских прехранбених богатстава у односу на потребе, водећи рачуна о проблемима који се постављају како у земљама увозницама, тако и у земљама извозницама прехранбених производа.*⁴³ Конвенција о правима детета, поред тога што наводи како је потребно да сва права детета постану реалност, указала је на потребу да се деци обезбеде *адекватне хранљиве намирнице*, како би се сузбијале болести и неадекватна ухрањеност.⁴⁴

Неадекватна ухрањеност суштински шкоди расту и развоју деце. На светском нивоу, свако треће дете узраста до пет година је потхрањено (заостаје у расту и у телесној маси) или има прекомерну телесну масу, а свако друго трпи скривену глад (недостатак микронутријената⁴⁵), што подрива могућност милиона деце да расту и развијају се у складу са својим потенцијалима.⁴⁶ Улагање у исхрану деце је од пресудног значаја, јер је исхрана централни елемент раста, когнитивног развоја, школског успеха и будуће продуктивности деце. Како би се обезбедио квалитетан развој деце, њихова исхрана треба

⁴²Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.189.

⁴³Чл. 11 ст. 2 Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима.

⁴⁴Чл. 24. КПД.

⁴⁵ Микронутријенти представљају хранљиве материје које су нашем телу потребне у мањим количинама, као што су витамини и минерали и неопходни су за нормалну функцију различитих метаболичких процеса, раста и развоја.

⁴⁶Уницеф, *Стање деце у свету 2019, деца, храна и исхрана*, 2019, стр. 6.

бити квалитетна, разноврсна и богата хранљивим састојцима. Међутим, иако са једне стране постоји неухрањеност или потхрањеност деце, са друге стране се јавља гојазност деце, што свакако није позитивна појава. До гојазности деце најчешће долази из разлога што деца имају смањену физичку активност, не баве се спортом уопште или у недовољној мери, конзумирају газирана пића, нездраву и брзу храну и то посебно у периоду адолесценције, када им је ради правилног раста и развоја здрава храна најпотребнија. Конзумација здраве хране се избегава, најчешће из разлога што је она „неукусна“ или скупа, па се већи број деце за време школских одмора опредељује за куповину „брзе хране“ која им је укусна и приступачна. На тај начин долази до развоја гојазности код деце, која дугорочно може проузроковати бројне болести и здравствене проблеме. Истраживање које је у нашој земљи спроведено 2019. године од стране Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ показало је да у Србији *скоро свако треће дете пати од вишка килограма*.

Како у нашој земљи, тако и широм света, сиромаштво игра важну улогу у развоју деце, што утиче и на њихову исхрану. Тако, сиромашне породице се често опредељују за јефтину храну која је слабијег квалитета, што се директно може негативно одразити и на здравље деце. Са друге стране, поред великих економских и социјалних криза, многе природне непогоде и климатски услови утичу на недоступност хране и воде. То је пре свега присутно у Африци, али и у земљама које су тешко погођене ратовима (нпр. Ирак, Палестина, Украјина).

Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце, као и жена и деце у ромским насељима, које је у нашој држави спроведено током 2014. године од стране Републичког завода за статистику⁴⁷, показало је да 84% деце у општој популацији и само 43% деце у ромским насељима има оброке који укључују храну из четири или више група намирница, што се сматра минимумом како би се обезбедила разноликост исхране за здрав раст и развој. Неодговарајући унос хране утиче на укупно стање ухрањености, што се може видети у случају деце испод 5 година у ромским насељима, где проценат деце која заостају у расту износи 19% (ниски су за свој узраст). Наредно истраживање је

⁴⁷ Србија, МИЦС 2014 у Србији – ромска насеља МИЦС 2014,

спроведено током 2019. године⁴⁸ и није се бавило питањем исхране деце, али је дошло до резултата који се тичу дојења, у којој области је забележен значајан напредак, јер је 24% деце узраста од 0 до 5 месеци искључиво дојено (док је у току 2014. године та стопа износила 13%), а у ромским насељима је само 8% деце искључиво дојено, што се сматра недовољним, имајући у виду огроман значај дојења детета за његово здравље, раст и развој, јер мајчино млеко представља главни извор исхране код новорођенчади.

Како би се побољшала исхрана деце, потребно је да прехранбени системи обезбеде нутритивно вредну, безбедну, ценом приступачну и одрживу храну за сву децу. Прехранбени услови су од суштинског значаја. Када је храна здрава и ценом приступачнија, деца и породице ће се у већој мери опредељивати за бољу исхрану, што ће се позитивно одразити на њихово здравље и целокупни развој. *Дакле, када помогнемо једном дечаку да дође до лекова и хране који су му потребни да израсте у здраву и јаку особу, поред повећања шанси за његов бољи живот, долази и до смањења трошкова који настају као последица лошег здравља, које узрокује и смањену продуктивност.*⁴⁹

2.2.2. Право детета на одговарајући смештај

Право на одговарајући смештај је више од обичног права на кров над главом и треба се посматрати у контексту права на безбедан живот у миру и достојанству. У склопу овог права налазе се право на заштиту од насилног исељења и право на заштиту од узнемиравања. Ово право укључује елемент приуштивности и приступачности. Приуштивост значи да цена становања треба да буде довољно нижа од прихода домаћинства, док се приступачност у становању односи на доступност услова и инфраструктуре који су неопходни за приступ безбедној пијаћој води, енергији за кување, грејање и расвету, хигијени и средствима за прање, као и заштити од врућине, хладноће, влаге и кише.⁵⁰ Ово право је од великог значаја за децу, старе људе и особе са инвалидитетом, односно све оне особе које спадају у категорију посебно осетљивих људских бића.

⁴⁸ Србија, Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце 2019, Србија – ромска насеља, истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце, 2019, УНИЦЕФ Београд, 2020,

⁴⁹ Стање деце света у 2016 години: Једнака шанса за свако дете, стр.2.

⁵⁰ Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.189.

Према подацима УН, у свету, између 100 милиона и милијарди људи живи без дома. Ова статистика обухвата како бескућнике без склоништа, тако и становнике најтрошнијих насеља и алтернативних смештаја. Према актуелним подацима УН, више од 1.6 милијарди људи данас живи у неадекватним стамбеним условима, а око 15 милиона сваке године трпи присилно иселење. Као потенцијалне бескућнике, пракса често препознаје чланове породица које су се распале, самце, једнородитељске породице и децу из социјално угрожених група. У нашој земљи су у највећем ризику од бескућништва Роми, избеглице, интерно расељена лица, инвалиди, лица са проблемом зависности од алкохола и друге рањиве категорије становништва.⁵¹

О бескућништву у Републици Србији Републички завод за статистику објавио је детаљан приказ резултата добијених пописом из 2011. године, где је евидентирано 18.287 бескућника, од чега 97,6% чине секундарни бескућници (лица која живе у објектима настањеним из нужде, као што су шупе, бараче, приколице, вагони, подруми, шатори, шлепови, односно картонска и нехигијенска насеља), а 2,4% примарни бескућници (лица без сталне или привремене адресе становања, која живе на улици, у парковима, под мостовима и сл.). Међу овим бескућницима је било 5.341 дете. Након тога није било даљих истраживања ове појаве, нити центри за социјални рад воде евиденције о бескућницима или деци која живе и раде на улици, па није могуће утврдити и пратити трендове.

Према трећем националном извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва о истраживању из 2018. године, утврђен је висок проценат деце и младих који живе у пренасељеним становима. Током 2016. године је 67,1% деце узраста до 5 година становало у пренасељеном стану. Стање је и даље најнеповољније код младих, па 72,0% особа узраста од 12 до 17 година живи у пренасељеном стану. Нешто повољнија ситуација је код одраслих старости од 18 година до 64 године (57,2%), а најповољнија код особа преко 65 година старости (38,5%) и то више код мушкараца у односу на жене.

⁵¹Београдски центар за људска права, *Људска права у Србији 2022, Право, пракса и међународни стандарди људских права*, Београд, 2023, стр. 432.

2.2.3. *Право детета на здравствену заштиту*

Право детета на здравствену заштиту представља предуслов за остваривање његових осталих права. Ово право је гарантовано чланом 12 Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, који предвиђа да државе чланице овог пакта признају право које има свако лице на најбоље психичко и ментално здравље које може да постигне,⁵² док Конвенција о правима детета прокламује да деца, као и сва остала људска бића, имају право на највиши доступан стандард здравствене заштите.⁵³ Здравље представља широк појам који обухвата како физичко, тако и ментално здравље. Према преамбули Устава Светске здравствене организације⁵⁴, здравље представља стање потпуног физичког, менталног и социјалног благостања.⁵⁵ Свако дете се рађа са истим, неотуђивим правом на здрав почетак живота и сигурно детињство – то су основни услови захваљујући којима одрастао човек може да буде продуктиван и успешан. Али широм света, милионима деце се ускраћују њихова права и ова деца су лишена свега што им је потребно да порасту у здраве и јаке људе.⁵⁶ Здравље појединаца захтева испуњеност основних предуслова који ће му омогућити три аспекта благостања (физичко, психичко, социјално), а пре свега слободан приступ задовољењу основних, егзистенцијалних потреба – храни, пијаћој води, адекватном становању и безбедности.⁵⁷

Комитет за права детета схвата концепт „здравља и развоја“ много шире и није строго ограничен на одредбе КПД које се налазе у чл. 6 (право на живот, опстанак и развој), као и у чл. 24 (право на здравље). У Општем коментару бр. 4 Комитета за права

⁵²Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима у чл. 12 ст.2 наводи да мере које ће државе чланице овог пакта предузети у циљу обезбеђења пуног остварења овог права треба да обухвате мере потребне ради обезбеђења: а) смањења броја мртворођене деце и смртности деце, као и здрав развитак детета, б) побољшања свих видова хигијене средине и индустријске хигијене, ц) профилаксије и лечења епидемичких, професионалних и других обољења, као и порбу против ових болести, д) стварања услова за обезбеђење свима лекарских услуга и помоћи у случају болести.

⁵³Чл. 24 КПД.

⁵⁴Светска здравствена организација је основана 7. априла 1948. године у Женеви и представља специјализовану агенцију УН чији је циљ да доведе све народе на највиши могући ниво физичког и менталног здравља и спокоја, да се бори против великих ендемских болести и епидемија, да доприноси развоју хигијене, да координира међународну сарадњу у области здравства и да доприноси напретку научне и стручне сарадње у области медицине.

⁵⁵World Health Organization (WHO), *Constitution of the World Health Organisation (WHO)*, 7. април 1948, Преамбула.

⁵⁶Стање деце света у 2016. Години., *op. cit.*, стр.3.

⁵⁷Милојевић, С., *Заштита физичког и менталног здравља миграната у Републици Србији*, Београдски центар за људска права, Београд, 2019, стр. 12.

детета⁵⁸, који се односи на здравље адолесцената, наводи се да стране уговорнице треба да обезбеде здравствене услуге које имају у виду посебне потребе и људска права свих адолесцената, обраћајући пажњу на расположивост, доступност, прихватљивост и квалитет здравствене заштите.⁵⁹

У Србији укупној смртности одојчади у највећој мери доприноси висока стопа перинаталне смртности.⁶⁰ Истраживање из 2018. године је показало да је у Србији стопа смртности одојчади у ромским насељима смањена на 8 на 1.000 живорођене деце, док стопа смртности деце млађе од пет година износи око 9 на 1.000 живорођене деце, што представља смањење са 12,8 односно 14,4 у 2014. години. Ове стопе су и даље значајно више него у општој популацији. Што се тиче вакцинације, потпун обухват имунизацијом деце у ромским насељима (узраста 24–35 месеци) повећан је са 44% у 2014. години на 63% у 2019. години. Код деце у општој популацији, та стопа је скоро иста као у 2014. години и износи 80%. У општој популацији, 69% деце (узраста 24–35 месеци) примило је све вакцине на време, док међу децом у ромским насељима тај проценат износи само 35%.⁶¹

У склопу права детета на здравствену заштиту налази се забрана обичаја који су штетни по здравље детета, право на заштиту од медицинских експеримената над децом, као и право на здраву животну средину.

Што се тиче *забране обичаја који су штетни по здравље детета*, КПД наводи да ће стране уговорнице предузимати све ефикасне и одговарајуће мере у циљу укидања традиционалне праксе штетне по здравље деце.⁶² Ова одредба нема за циљ забрану свих обичаја, већ само оних који су штетни до те мере да не могу да се правдају очувањем

⁵⁸Заштитник грађана, Повереник за заштиту равноправности – *Права детета у међународним документима*, Београд, 2011, стр. 149.

⁵⁹*Расположивост* значи да примарна здравствена заштита треба да обухвати услуге усмерене ка потребама адолесцената, где се посебна пажња посвећује сексуалном и репродуктивном здрављу и менталном здрављу, *доступност* значи да здравствене установе, добра и услуге треба да су познате и лако доступне, економски, физички и друштвено, свим адолесцентима, без дискриминације, а када је потребно и поверљивост мора бити гарантована, *прихватљивост* значи да све здравствене установе, добра и услуге треба да поштују културне вредности, да буду примерене разликама у полу, да поштују лекарску етику и да буду прихватљиве и адолесцентима и заједници у којој они живе, *доквалитет* значи да здравствене услуге и добра треба да су научно и медицински одговарајуће, што захтева особље које је обучено да се стара о адолесцентима, одговарајуће установе и научно прихватљиве методе. Шире о овоме у: Заштитник грађана, Повереник за заштиту равноправности, *op. cit.*, стр. 149.

⁶⁰ Перинатална смртност је појам који се односи на мртворођену децу и живорођену децу која су умрла у првих седам дана по рођењу.

⁶¹ *Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији*, Влада Србије, 2018,

⁶²Чл. 24 ст.3 КПД.

традиције.⁶³ Као вид обичаја који су штетни по здравље деце могу се издвојити дечији бракови⁶⁴, запостављање женске деце у исхрани, а најраспрострањенији су они који се односе на сакаћење женских гениталија, где према подацима Уницефа, више од 3 милиона девојака пролази кроз овај ритуал сваке године, од којих већина нема навршених 15 година живота.⁶⁵

Право детета на заштиту од медицинских експеримената није изричито регулисано одредбама КПД, али Устав РС у свом члану 25 ст.2, који се односи на неповредивост физичког и психичког интегритета, наводи да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, *нити подвргнут медицинским или научним огледима без свог слободно датог пристанка*. Од великог значаја за ово питање је Конвенција за заштиту права човека и достојанства људског бића у погледу примене биологије и медицине,⁶⁶ чије су одредбе посвећене прибављању сагласности од субјеката који су укључени у медицинске експерименте, као и заштити лица која нису способна да дају свој пристанак за медицински захват, где спадају малолетна лица, али и одрасла лица која нису способна да то учине услед болести, менталне неспособности или из других разлога, што на идентичан начин прописује и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима у свом члану 7, одакле се види да се акценат ставља управо на давање сагласности од стране лица над којим се треба споровести медицински захват и да се дете посматра као субјект права. Дакле, претпоставка свих медицинских интервенција, било експерименталних или других, лежи у сагласности онога над ким се спроводе, осим у изузетним случајевима када то

⁶³Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.179.

⁶⁴ Иако је у нашој земљи дозвољено закључивање дечијих бракова у ванпарничном судском поступку (када се испуне законом прописани услови за то), више од половине ромских девојчица ступи у брак пре своје навршене 18. године, па су Комитет за права детета и Комитет за елиминацију свих облика дискриминације над женама изразили забринутост у погледу ове појаве и донели су препоруке за решавање овог проблема, које се налазе у Стратегији превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године, Националној стратегији за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године, као и у Стратегији за социјално укључивање Рома и Ромкиња у РС за период од 2016. до 2020. године.

⁶⁵Unicef, Proposal for phase iii of the unfpa-unicef joint programme Elimination of female Genital Mutilation: Accelerating Change, 2017, p.4.

⁶⁶Ова Конвенција се назива још и Конвенцијом из Овиједа, коју је Савет Европе донео 1996. године и спада у значајне регионалне документе који се тичу права детета.

налажу разлози хитности. Иако је традиционално прихваћена подела на терапеутске и нетерапеутске експерименте, може се рећи да је она је у пракси често непримењива.⁶⁷

Уживање права на здраву животну средину од великог је значаја за здравље деце. Устав РС у свом члану 74 гарантује свакоме право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о томе у каквом се стању она налази (да ли је загађена и у којој мери). У Уставу је наведено да је свако, а посебно РС и аутономна покрајина одговоран за заштиту животне средине и да је свако дужан да чува и побољшава животну средину. Ово право је гарантовано Конвенцијом о правима детета и другим међународним уговорима. У члану 24 КПД, где се детету гарантује право на здравље, наводи се да загађење животне средине представља опасност за здравље и добробит деце и обавезују се државе да спрече опасност и ризике од загађења животне средине, док се у члану 29, који се односи на образовање детета, државе обавезују да образовање детета усмере, између осталог, и на развијање поштовања према природној околини.⁶⁸

Уколико се у обзир узме чињеница да су вода и ваздух загађени, они могу бити потенцијално погубни за децу, јер могу представљати потенцијалне изворе заразних болести. Примера ради, ако је вода загађена, она ће загадити и земљиште, па ће се преко њега загадити и воће, поврће и житарице које на њему успевају, а чијом крајњом конзумацијом се може заразити особа која их конзумира. Овакав негативан исход се може постићи и директним удисањем загађеног ваздуха, што је посебно изражено у градовима, где је због већег броја зграда и фабрика, као и развијеног саобраћаја, загађеност ваздуха већа, као и присуство смога у њему. За разлику од неких других права, ово право пре свега може да се оствари путем међународне сарадње (најпре регионалне) и путем образовања.⁶⁹ На регионалном нивоу ово право гарантују Афричка повеља о људским правима и правима народа (чл.24) и Сан Салвадорски протокол уз ову повељу (чл.11).⁷⁰

⁶⁷ Mc Lean, S., *Medical Experimentation With Children*, in Alston F. Parker S. Seymour J.(ed.) *Children, Rights and the Law*, New York Oxford University Press, 1992.

⁶⁸ *Права детета на здраву животну средину у Републици Србији*, јун 2021, стр.1

⁶⁹ Brice, Susan E., *Convention on the Rights of the Child: Using a Human Rights Instrument to Protect against Environmental Threats*, *Geo. Int'l Env'tl. L. Rev.* 587, 1995, p. 599; Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.181.

⁷⁰ Стопић, М., Зорић, Ј., *Право на здраву животну средину у пракси Европског суда за људска права*, Београд, 2009, стр. 5.

Генерална скупштина УН је 28.7.2022. године усвојила Резолуцију о препознавању људског права на чисту, здраву и одрживу животну средину, по којој се по први пут, на нивоу Уједињених нација, експлицитно препознаје право човека да живи у чистој, здравој и одрживој животној средини.⁷¹

2.2.4. Право детета на социјалну заштиту

Чланом 26 КПД је прописано да државе чланице уважавају право сваког детета да користи социјалну заштиту, укључујући социјално осигурање и предузимају све мере неопходне за пуно остваривање тог права у складу са националним законима. Међутим, овај члан не говори експлицитно о праву детета на социјалну сигурност, укључујући осигурање, већ о праву на коришћење услуга социјалне заштите.⁷²

Деца су корисници права и услуга у систему социјалне заштите када су им услед животних околности угрожени здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не могу да достигну оптимални ниво развоја. Повећану потребу за социјалном заштитом имају деца која потичу из породица које су у кризи. То су оне породице које због сиромаштва, незапослености, необразованости, поремећених породичних односа, инвалидитета или сметњи у развоју, болести, проблема у понашању деце, недостатака или неадекватне социјалне мреже и других разлога, нису у стању да обезбеде адекватне услове за безбедан развој детета.⁷³

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима у члану 9 наводи да државе чланице овог пакта признају право сваком лицу на социјално обезбеђење, укључујући ту социјално осигурање, док у члану 10 наводи да од стране држава чланица треба бити пружена што шира заштита и помоћ породици, посебно за њено образовање и за оно време за које она сноси одговорност за издржавање и васпитавање деце о којима се брине. Предвиђена је посебна заштита мајки пре и након порођаја, као и право запослених мајки на плаћено одсуство или одсуство уз одговарајућа

⁷¹ Resolution adopted by the General Assembly United Nations by the 28 July 2022, A/RES/76/300 - The human right to a clean, healthy and sustainable environment, A/76/L.75 and A/76/L.75/Add.I, (*Electronic version*), преузето 20.7.2024. године,

<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/442/77/pdf/n2244277.pdf?token=rKOa6ZacNTtg5k3UJ0&fe=true>

⁷² Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.193.

⁷³ Републички завод за социјалну заштиту, *Деца у систему социјалне заштите 2022*, Београд, јун, 2023, стр. 38.

давања из социјалног осигурања. Пакт предвиђа заштиту деце и омладине од економске и социјалне експлоатације и наводи да се законом треба забранити њихово запошљавање на пословима који су штетни по њихов морал, живот или здравље, као и оних послова који могу да нашkode њиховом нормалном развоју, а државе требају утврдити старосне границе испод којих је плаћени рад дечије радне снаге законом забрањен и кажњив.⁷⁴

Ревидирана Европска социјална повеља⁷⁵ у свом члану 17 предвиђа право деце и омладине на социјалну, законску и економску заштиту. У циљу да обезбеде ефикасно остваривање права деце и омладине да одрастају у окружењу које ће подстицати пун развој њихове личности и њихових физичких и менталних потенцијала, стране уговорнице, било директно, било у сарадњи са јавним и приватним организацијама предузимају одговарајуће и неопходне мере.⁷⁶

Према истраживању које је у нашој земљи спроведено током 2022. године од стране Републичког завода за социјалну заштиту, утврђено је да у старосној структури корисника Центара за социјални рад у 2022. години доминирају одрасли корисници са 46,3%, удео деце је 25,5%, старијих 19,3%, а младих 9%. Највише корисника на евиденцији ЦСР континуирано припада корисничкој групи материјално угрожених корисника. Процент ове корисничке групе у 2022. години износио је 50,3% код деце, односно 56,3% код пунолетних. Велика заступљеност ове категорије грађана у систему социјалне заштите је у складу са статистичким истраживањима која се баве сиромаштвом.⁷⁷ Као и ранијих година, највећи број деце на евиденцији ЦСР у 2022. години припада категорији материјално угрожених корисника и њихов удео износи 50,3%, док следећу корисничку групу по заступљености чине деца чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права са 16,1%. Деца са сметњама у развоју су корисници услуга

⁷⁴Чл. 10 Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима.

⁷⁵Ревидирана Европска социјална повеља, Стразбур, 3. мај 1996. године, (*Electronic version*), преузето 21.7.2024. године.

<https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/podzakonski-akti/sektor-za-medjunarodnu-saradnju-evropske-integracije-i-projekte/revidirana>

⁷⁶Ове мере имају за циљ да: 1. а) осигурају да деца и омладина, узимајући у обзир права и дужности њихових родитеља, уживају бригу, помоћ, образовање и обуку која им је потребна, посебно имајући на уму успостављање и одржавање установа и служби које су довољне и одговарају остварењу овог циља, б) да заштитте децу и омладину од запостављања, насиља и искоришћавања, ц) да обезбеде заштиту и посебну помоћ државе за децу и младе који су привремено или дефинитивно лишени породичне подршке, 2. да обезбеде деци и младима бесплатно основно и средње образовање, као и да охрабрују редовно похађање наставе.

⁷⁷ *Извештај о раду центара за социјални рад за 2022. годину*, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2023,

социјалне заштите ако имају сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке), а њихове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице. Укупан број деце са сметњама у развоју у 2022. години био је 13.163, што је у односу на 2013. годину 35,7% више. У десетогодишњем периоду видљив је тренд већег удела дечака који се континуирано повећава и у 2022. години износи 61,5%. Када се говори о материјалној подршци, у децембру 2022. године право на новчану социјалну помоћ (НСП) користило је 77.999 породица, односно 182.773 лица, што је за 10,5% мање лица него претходне године. У току 2022. године поднето је 71.039 захтева за остваривање права на новчану социјалну помоћ, а то право је остварило 86%, односно 61.059 корисника. У претходних пет година, просечно 74.465 грађана годишње подноси захтев за НСП, а 64.967 грађана у току године оствари право на НСП. У 2022. години поднето је 184.052 захтева за остваривање права на једнократну новчану помоћ, док је право остварило 88,1%, односно 162.137 корисника. У току 2022. године донето је 2.123 решења о примени мера привремене старатељске заштите према деци. Међу разлозима за примену ових мера, за разлику од претходне две године када је доминирала спреченост родитеља да врше родитељску дужност, у 2022. години доминира неадекватно родитељско старање са 40,1%. Број деце која су на дан 31.12.2022. године користила услуге смештаја је износио 5.443, од чега је 89,5% деце смештено у хранитељске породице, а 10,5% у установама за смештај. Значајан податак јесте да десетогодишњи тренд показује смањење укупног броја деце на смештају у систему социјалне заштите за 9,9% у односу на 2013. годину, као и да је удео деце на породичном смештају у континуираном порасту. Истраживање је показало да је ЦСР у току 2022. године издао 421 решење о смештају деце у прихватилиште.

III. ПРАВНИ ОКВИР ПРАВА ДЕТЕТА НА ОДГОВАРАЈУЋИ ЖИВОТНИ СТАНДАРД У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори су саставни део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују, с тим што потврђени међународни уговори морају бити у складу са Уставом.⁷⁸ Након ратификације

⁷⁸ Чл. 16 Устава.

Конвенције о правима детета, наша земља је унела њене одредбе у свој правни систем, обавезала се на њихово поштовање и усклађеност домаћих правних прописа са њеним одредбама.

Деци су, дакле, призната одређена права и то најпре кроз уставноправне норме, а потом и кроз бројне законе и подзаконске акте. Законима и подзаконским актима се детаљније уређују дечија права и покривају готово све сфере живота детета. Ови прописи морају бити усклађени најпре са нормама Устава РС, као правног акта највише правне снаге у једној држави, односно „врховног закона“, како га многи називају, а потом и са ратификованим међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права.

Имајући у виду да је у нашој држави донет велики број закона и подзаконских прописа који уређују готово све сфере живота детета, у овом делу биће речи о Уставу и неким од најзначајнијих закона у области права детета на одговарајући животни стандард, док ће остали закони и подзаконски прописи бити сажето представљени у наставку овог рада, јер је нормативноправни оквир права детета на одговарајући животни стандард у нашој земљи заиста широко и разноврсно постављен.

1. Устав Републике Србије

Устав РС, по први пут у уставноправној историји Србије, у свом члану 64 гарантује деци *право на уживање људских права, примерено њиховом узрасту и душевној зрелости.* У контексту права детета на одговарајући животни стандард, чланом 65 Устав предвиђа право и дужност родитеља да издржавају, васпитавају и образују своју децу, у чијем су испуњавању равноправни, при чему им сва или поједина права могу бити одузета или ограничена само одлуком суда, уколико је то у најбољем интересу детета.

Предвиђена је посебна заштита породице, мајке, самохраног родитеља и детета, коју ова лица уживају у Републици Србији у складу са законом.⁷⁹ Мајкама се пружа посебна заштита пре и после порођаја, као и посебна заштита деце о којој се родитељи не старају и деци која су ометена у психичком или физичком развоју. Устав је ограничио

⁷⁹ Чл. 66 Устава.

запошљавање деце млађе од 15 година и рад деце млађе од 18 година на пословима који су штетни по њихово здравље или морал.

Када је реч о здравственој заштити, у свом члану 68 Устав свакоме признаје право на заштиту физичког и психичког здравља и предвиђа да деца, труднице, мајке током породилског одсуства, самохрани родитељи са децом до седме године живота и стари остварују заштиту из јавних прихода, ако је не остварују на други начин, у складу са законом. Здравствено осигурање, здравствена заштита и оснивање здравствених фондова се уређују законом. Поред тога, у складу са начелом социјалне правде, Устав утврђује обавезу државе да помаже развој здравствене и физичке културе, али не дефинише ближи садржај обавеза које држава има у овим областима.

Грађани и породице којима је неопходна друштвена помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољавање основних животних потреба, имају право на социјалну заштиту, чије се пружање заснива на начелима социјалне правде, хуманизма и поштовања људског достојанства.⁸⁰

Иако основни принципи КПД нису прокламовани као уставни принципи, неки од њих су садржани у одредбама Устава, као што је право на живот, опстанак и развој, који принцип је донекле обухваћен уставном одредбом која гарантује право на живот као неприкосновено право и прописује забрану смртне казне и клонирање људских бића.⁸¹

2. Породични закон

Породични закон је донео битне промене у области права детета. Посебна пажња је посвећена праву детета на обезбеђивање најбољих могућих животних и здравствених услова за правилан и потпун развој.

Већ на почетку самог закона, у члану број шест, наводи се да је свако дужан да се руководи најбољим интересом детета у свим активностима које се тичу детета, а држава има обавезу да предузима све потребне мере за заштиту детета од занемаривања, од физичког, сексуалног и емоционалног злостављања и од сваке врсте експлоатације, као и да поштује, штити и унапређује права детета и дужна је да детету без родитељског старања обезбеди заштиту у породичној средини увек када је то могуће.

⁸⁰ Чл. 69 ст.1 Устава.

⁸¹ Чл. 24 Устава.

Чланом 62, који се односи на развој детета, прописано је да дете има *право на обезбеђење најбољих могућих животних и здравствених услова за свој правилан и потпун развој*, а дете које је навршило 15. годину живота и које је способно за расуђивање, може дати пристанак за предузимање медицинског захвата, док у садржину родитељског права, између осталог, улазе старање о детету, чување и подизање детета и издржавање детета.

Што се тиче старања о детету, ПЗ прописује да родитељи имају право и дужност да се старају о детету, а старање о детету обухвата чување, подизање, васпитавање, образовање, заступање, издржавање, као и управљање и располагање имовином детета и имају право да добију сва обавештења о детету од образовних и здравствених установа,⁸² а имају и право и дужност да чувају и подижу дете, тако што ће се они лично старати о његовом животу и здрављу.⁸³

3. Закон о здравственој заштити

Овај закон представља основни закон у области здравствене заштите, којим се уређује систем здравствене заштите, организација здравствене службе, друштвена брига за здравље становништва, права и обавезе пацијената и друга питања која су од значаја за организацију и спровођење здравствене заштите.

Према одредбама овог закона, деца спадају у групу становништва чије је здравље предмет посебне бриге друштва. Поред деце, у круг заштићених лица којима се обезбеђује здравствена заштита из јавних средстава, укључене су и жене у вези са планирањем породице, као и у току трудноће, порођаја и материнства до 12 месеци након порођаја, лица са инвалидитетом и самохрани родитељи са децом до седам година, али и друге осетљиве категорије становништва. Дакле, да би се остварила једнакост у здравственој заштити, овим законом је појединим групацијама становништва, међу којима су и деца до навршених 15 година живота и школска деца, предвиђено обавезно здравствено осигурање. Законом је дефинисан начин финансирања здравствене заштите на нивоу Републике, аутономне покрајине, градова, општина и послодаваца.

⁸² Чл. 68 ПЗ.

⁸³ Чл. 69 ПЗ.

4. Закон о социјалној заштити ⁸⁴

Овај закон предвиђа развој разноврсних услуга за пружање материјалне подршке породицама које нису у стању да својим приходима задовоље основне животне потребе и деци обезбеде животни стандард који обезбеђује услове за њихов развој. Закон регулише и облике социјалне подршке који су усмерени на превазилажење тешкоћа у функционисању породице и остваривању добробити детета. Деца, као чланови породичног домаћинства, могу бити корисници свих права на материјалну подршку, односно новчане помоћи, додатка за помоћ и негу другог лица (што је значајно за децу са инвалидитетом), једнократне новчане помоћи и помоћи у природи, али и других видова материјалне подршке. Деца се могу јавити и као корисници народних кухиња и других видова натуралне помоћи коју обезбеђују локалне самоуправе, на који се начин остварује право детета на храну, у склопу његовог права на одговарајући животни стандард. Услуге социјалне заштите се пружају истовремено и комбиновано са услугама које пружају образовне, здравствене и друге установе.

5. Закон о финансијској подршци породици са децом ⁸⁵

Овај закон уређује финансијску подршку породицама са децом, која обухвата побољшање услова за задовољавање основних потреба деце, посебан подстицај рађању деце, подршку материјално угроженим породицама са децом, породицама са децом ометеном у развоју и деци без родитељског старања. Законом су прописани услови под којима сиромашне породице са децом могу остварити дечији додаток, а то право је признато и деци на хранитељству, као и деци која су под старатељском заштитом.

У циљу усклађивања рада, родитељства и подршке рађању, прописане су и накнаде зарада за време породичног одсуства и одсуства ради неге детета, као и родитељски додаток. Закон прописује да се из јавних прихода финансира накнада трошкова боравка у предшколским установама за децу без родитељског старања, за децу са сметњама у развоју, као и регресирање трошкова боравка деце из материјално угрожених породица.

⁸⁴„Сл. гласник РС“, бр. 24/2011 и 117/2022 – одлука УС.

⁸⁵„Сл. гласник РС“, бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 – одлука УС, 51/2021 – одлука УС, 53/2021 – одлука УС, 66/2021, 130/2021, 43/2023 – одлука УС, 62/2023 и 11/2024 – одлука УС.

Сва ова права се сматрају правима од општег интереса, па се њихово остваривање финансира средствима из буџета.

За обезбеђивање права која предвиђа овај закон је надлежна држава, изузев права на боравак у предшколској установи деце из материјално угрожених породица, које обезбеђује општина, односно град. Накнаду зараде за време породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета или посебне неге детета, запослени остварују код својих послодаваца (физичких и правних лица) и лица која самостално обављају делатност.

Чланом 22 овог закона је прописано да родитељски додатак остварује мајка за прво, друго, треће и четврто дете, под условом да је држављанин Републике Србије и да има пребивалиште у Републици Србији.⁸⁶ Дечији додатак остварује један од родитеља који непосредно брине о детету, држављанин је Републике Србије и има пребивалиште у Републици Србији, а под одређеним условима и страни држављанин. Дечији додатак припада деци која живе и похађају програм припреме детета пред полазак у основну школу у оквиру предшколског васпитања и образовања на територији РС, затим деци која живе, школују се и редовно похађају наставу на територију РС, деци уколико имају својство ученика основне школе, односно својство редовног ученика средње школе, односно верске школе црква и верских заједница уписаних у Регистар црква и верских заједница, до завршетка средњошколског образовања, а најдуже до навршених 20 година живота.

Деца без родитељског старања, која су предшколског узраста, имају право на накнаду трошкова боравка у предшколској установи која има решење министарства надлежног за послове просвете о верификацији, у висини учешћа корисника у цени услуге која се прописује одлуком јединице локалне самоуправе. Ово право припада и деци са сметњама у развоју и деци са инвалидитетом, као и деци корисника новчане социјалне помоћи.

⁸⁶ Родитељски додатак за прво дете рођено 1. јануара 2022. године и касније утврђује се у висини од 300.000,00 динара и исплаћује се једнократно, родитељски додатак за друго дете рођено 1. јула 2018. године и касније се утврђује у висини од 240.000,00 динара и исплаћује се у 24 једнаке месечне рате по 10.000,00 динара, родитељски додатак за треће дете рођено 1. јула 2018. године и касније се утврђује у висини од 1.440.000,00 динара и исплаћује се у 120 једнаких месечних рата по 12.000,00 динара, док родитељски додатак за четврто дете рођено 1. јула 2018. године и касније се утврђује у висини од 2.160.000,00 динара и исплаћује се у 120 једнаких месечних рата по 18.000,00 динара. Право на једнократну помоћ у висини од 100.000,00 динара може остварити мајка која је остварила право на родитељски додатак за друго, односно треће дете рођено 1. јануара 2022. године и касније.

6. Закон о социјалном становању⁸⁷

Социјално становање је становање одговарајућег стандарда које се обезбеђује уз подршку државе, у складу са стратегијом социјалног становања и програма за реализацију стратегије, домаћинствима која из социјалних, економских и других разлога не могу да обезбеде стан по тржишним условима. Средства за социјално становање се обезбеђују из буџета Републике Србије, донација, домаћих и иностраних кредита, средстава од отплате кредита и других извора у складу са овим законом. Право на решавање стамбених потреба имају лица која су без стана, односно лица без стана одговарајућег стандарда и која из прихода које остварују не могу да обезбеде стан по тржишним условима. Основна мерила за утврђивање реда првенства за решавање стамбених потреба су стамбени статус, висина примања, здравствено стање, инвалидност, број чланова домаћинства и имовно стање. У одређивању реда првенства, предност ће имати лица из посебно осетљивих група, као што су млади, деца без родитељског старања, самохрани родитељи, породице са више деце, самачка домаћинства, лица преко 65 година старости, особе са инвалидитетом, избеглице, интерно расељена лица, Роми, итд.

7. *Остали прописи који су од значаја за остваривање права детета на одговарајући животни стандард*

Поред већ наведених законских прописа, у овом делу ће бити представљени остали закони и подзаконски акти, којима се ближе и детаљније уређују поједина права детета, (најпре у области здравствене и социјалне заштите), како би могла уживати одговарајући животни стандард. Поред закона, сажето ће бити представљене уредбе, стратегије и национални планови које је наша држава донела ради потпунијег остваривања дечијих права у појединим областима.

Уредбе, као општи акти, спадају у подзаконске акте које у прописаном поступку доноси Влада, са основним циљем извршавања Устава и закона.

Националним плановима, као планским документима, се постављају циљеви, утврђују приоритети јавних политика, односно планирају мере и активности за њихово постизање.

⁸⁷„Сл. гласник РС“ бр. 72/2009.

Стратегије представљају основне документе јавне политике, којима се на целовит начин утврђују стратешки правац деловања у конкретној области, планирања и спровођења јавних политика утврђених прописом Владе. Оне садрже визију, односно жељено стање чијем се остваривању тежи.

Закон о здравственом осигурању⁸⁸ је регулисао обавезно здравствено осигурање, на којем почива систем здравствене заштите. Свеобухватним обавезним здравственим осигурањем подлежу сви запослени и они, као и чланови њихових породица остварују право на здравствену заштиту, које се заснива на начелу солидарности и узајамности.⁸⁹ Закон прописује да дете осигураника има права из обавезног здравственог осигурања до навршених 18 година живота, односно до краја средњошколског или високошколског образовања, а најкасније до навршених 26 година живота.⁹⁰ Док у члану 78 прописује да запосленом лицу припада накнада зараде због неге оболелог, односно повређеног члана уже породице млађег од седам година живота или члана уже породице старијег од седам година живота који је тешко телесно или душевно ометен у развоју.

Закон о остваривању права на здравствену заштиту деце, трудница и породиља⁹¹ свој деци, женама у другом стању и породиљама у периоду до 12 месеци по рођењу живог детета, признаје право на комплетну здравствену заштиту на терет јавних прихода. У циљу очувања здравља жена, деце и младих, усвојен је *Национални програм здравствене заштите жена, деце и омладине*,⁹² који детаљно прописује здравствене услуге које треба пружити деци у појединим узрастима и женама за време трудноће. Те услуге обухватају превентивне, систематске и контролне прегледе, обавезну имунизацију, кућне посете лекара и у потпуности се обезбеђују из јавних прихода. Напредак у области лечења деце од ретких болести је постигнут усвајањем посебног закона којим је регулисано рано откривање и лечење генетских болести, као и формирањем посебног фонда за лечење деце, за који се обезбеђују средства из буџета.

⁸⁸ „Сл. гласник РС“, бр. 25/2019 и 92/2023.

⁸⁹ Ово начело подразумева да осигураници трошкове обавезног осигурања сnose сразмерно својим зарадама, а права из обавезног здравственог осигурања користе она лица која имају потребу за лечењем.

⁹⁰ Чл. 20 ст.1 Закона о здравственом осигурању.

⁹¹ „Сл. гласник РС“, бр. 104/2013.

⁹² Уредба о Националном програму здравствене заштите жена, деце и омладине („Сл. Гласник РС“ бр. 28/2009-12) донета је од стране Владе РС 24.4.2009. године

*Уредбом о Националном програму за превенцију гојазности код деце и одраслих*⁹³ утврђен је Национални програм за превенцију гојазности код деце и одраслих, који садржи активности које се односе на унапређење и очување здравља, утврђени циљ и очекивани резултат. Прекомерна ухрањеност и гојазност представља поремећаје здравља и један је од највећих здравствених проблема данашњице,⁹⁴ док удруженост гојазности са другим обољењима у раном животном добу проузрокује скраћење очекиване просечне дужине живота.⁹⁵ Редовном физичком активношћу деце, уз кориговање њихове исхране и психолошке подршке, може се редуковати телесна маса, поправити кондиција, метаболички фактори ризика и бројни поремећаји у сфери психо-социјалног функционисања, а кључни циљеви до 2025. године су предвиђени кроз промоцију правилне исхране и промоцију физичке активности.

*Закон о правима пацијената*⁹⁶ признаје право детету старијем од 15 година и способном за расуђивање да самостално доноси одлуке о предузимању медицинских мера, да врши увид у медицинску документацију, као и право на поверљиво саветовање без присуства родитеља, уколико је то у његовом најбољем интересу. Овим се законом регулишу и права хоспитализованог детета, које има право на пратњу једног од родитеља⁹⁷, односно старатеља, као и право на посете, а уколико се дете налази на дужем болничком лечењу, оно има право на игру, рекреацију и образовање, а у складу са

⁹³„Сл. Гласник РС“, бр. 9/2018.

⁹⁴ Око 60-85% гојазне деце школског препубертетског узраста остаје гојазно и у одраслом добу, што доводи до раније и чешће појаве хроничних болести, као што су повишен крвни притисак, рана артеросклероза, дијабетес типа 2, ендокриних, ортопедских и психосоцијалних поремећаја.

⁹⁵ Истраживања здравља становништва Републике Србије су показала да је 70,1% деце и адолесцената узраста 7-14 година било нормално ухрањено, 15% је било прекомерно ухрањено, а 4,9% је било гојазно, док је 5,0% било потхрањено у 2013. години, док је према истом истраживању, у групи деце 10-19 година, прекомерно ухрањених адолесцената било 20,2%, а гојазних 8,9%.

⁹⁶„Сл. гласник РС“, бр. 45/2013.

⁹⁷ Према подацима из 2016. године, у половини болница са територије АП Војводина пратња је била омогућена искључиво мајкама (Панчево, Врбас) или мајкама и осталим женским сродницима (Вршац, Сента, Кикинда), док је у осталих пет болница (Сремска Митровица, Суботица, Сомбор, Зрењанин и Институт Нови Сад) постојала могућност да било који родитељ буде пратња деци током хоспитализације. Као образложење за немогућност пријема очева као пратилаца деце на болничком лечењу, болнице су наводиле следеће разлоге: одељење је наменски рађено са стакленим зидовима, па није примерено да очеви буду пратиоци због осталих мајки - превасходно дојиља, непостојање тоалета и купатила за очеве, мајке и женски чланови породице су изражавале жељу да буду пратиоци, итд. Према подацима из 2018. године, ниједна од болница није имала праксу да као пратиоце прима искључиво мајке, а њих седам прима оба родитеља, усвојитеља, старатеља, подједнако. Међутим, опште болнице у Сенти и Вршцу и даље као пратиоце примају само особе женског пола, а као оправдање за то наводе недостатак техничких услова да би се као пратња појавио мушкарац (детаљније: Омбудсман, *Право детета на болничком лечењу на пратњу родитеља; Извештај о истраживању покрајинског заштитника грађана – Омбудсмана*, децембар 2018. године).

његовим узрастом, потребама и најбољим интересом, у мери у којој његово здравствено стање то дозвољава.

Уредбом о националном програму превентивне заштите деце са психофизиичким поремећајем и говорном патологијом⁹⁸ се утврђује Национални програм превентивне здравствене заштите деце са психофизиолошким поремећајима и говорном патологијом и уређују се активности на раном откривању ових поремећаја код деце на свим нивоима здравствене заштите. Психофизиолошки поремећаји и говорна патологија представљају глобални, али и национални проблем. На велику важност овог проблема указује и чињеница да се у Републици Србији годишње роди око 18.000,00 деце код које се идентификује неки облик патолошког стања при рођењу.⁹⁹ Општи циљ програма је смањење појаве психофизиолошких и говорних поремећаја у РС, док су неки од специфичних циљева подизање свести родитеља о значају редовних прегледа деце и раног откривања сметњи у развоју и информисање о значају скрининга¹⁰⁰, јачање капацитета здравствених установа за реализацију овог програма кроз обезбеђивање довољног броја обучених кадрова и опреме.

Уредбом о националном програму за унапређење развоја у раном детињству¹⁰¹ је утврђен Национални програм за унапређење развоја у раном детињству којим се обухватају активности на заштити и унапређењу раног развоја детета у првим годинама живота. Заштићеност правилног развоја детета подразумева добро физичко здравље, задовољавајућу исхрану, функционалну породицу са позитивно усмереним и

⁹⁸„Сл. Гласник РС“, бр. 15/2009.

⁹⁹У нашој земљи, за сада, не постоје прецизни епидемиолошки подаци о психофизиолошким и говорним поремећајима, као ни регистар деце са сметњама у развоју. Према подацима Владе савезне Републике Југославије из 2000. Године, од три милиона прегледане деце је 142.700,00 имало неки облик ометености. Од тог броја је 92.000,00 било са недовољном менталном развијеношћу, 30.000,00 деце са поремећајем слуха, 15.000,00 са поремећајима вида, 3.500 деце са церебралном парализом, 1.750 са мишићном дистрофијом и 450 деце са аутизмом. Према истраживању УНИЦЕФ-а и Републичког завода за статистику „МИЦС“ за период 2005-2006 године (анкетање мајки чија су деца старости до девет година), 11,3% деце је имало бар један облик инвалидности (оштећење слуха, вида и отежан говор). Подаци Министарства рада и социјалне политике за 2006. годину указују да је у установама социјалне заштите смештено 3.538 деце и младих ометених у развоју.

¹⁰⁰Скрининг представља рано откривање психофизиолошких и говорних поремећаја код деце и спроводи се на територији РС у виду децентрализованог програма. Овим програмом су обухваћена деца старости до шест година. Скрининг се врши на рођењу и сваких шест месеци до треће године живота, а затим једном годишње до шесте године. Саопштавање резултата, одређивање динамике и садржаја даљег праћења, укључујући и упућивање на даљу дијагностику, спроводи служба за здравствену заштиту деце дома здравља.

¹⁰¹„Сл. Гласник РС“, бр. 22/2016.

интерактивним односом родитеља. Циљну популацију на коју се програм односи чине две групе, и то новорођенчад и одојчад и деца до навршене пете године живота. Предвиђени су заштитни фактори који су везани за мајку, али и за дете, као што су присуство блиске особе на порођају, посете породиљи и новорођенчету, контакт „кожа на кожу“, први подој одмах по рођењу, сигурни рани односи новорођенчета са мајком, оцем и породицом, поверење, добро физичко здравље, подржавајући односи међу члановима породице, блискост, узајамна повезаност, топлина, нежност, висок ниво повезаности и склад у породици, итд.¹⁰² Овај програм се по свом садржају ослања и на постојеће националне програме, као што су Национални програм акције за децу, национални Миленијумски циљеви развоја, Уредба о Националном програму здравствене заштите жена, деце и омладине, Национални програм превентивне здравствене заштите деце са психофизиолошким поремећајима и говорном патологијом.

Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији¹⁰³ наводи да у групе младих који имају посебне проблеме у задовољавању својих специфичних потреба спадају млади са инвалидитетом и посебно осетљиве и социјално угрожене групе младих (млади без родитељског старања, бескућници, сиромашни, избегла и расељена лица). Најактуелнији здравствени проблеми у популацији младих су углавном развојно-психолошки проблеми, проблеми репродуктивног здравља, сексуално преносиве инфекције, болести зависности, злостављање и занемаривање, повреде, физичка неактивност, неправилна исхрана, фактори из окружења. Главни стратешки циљеви су промоција здравих услова живљења, очување и унапређење здравља младих, постизање једнакости младих у здрављу, за чије остваривање је потребно издвојити одговарајућа финансијска средства на републичком и локалном нивоу.

План акције за животну средину и здравље деце у Републици Србији за период од 2009. до 2019. године¹⁰⁴ наводи да су најосетљивији део дечије популације на утицаје из животне средине (посебно код аерозагађења) деца старости до четврте године живота, па је у многим активностима овај део дечије популације у посебном фокусу. При изради Плана је посебно узета у обзир чињеница да је начин реаговања деце на утицаје из

¹⁰² Смртност одојчади и деце испод пет година у популацији деце која живе у нехигијенским ромским насељима је два пута виша од националног просека, а што је учестало код деце из осетљивих група, која су још увек лишена приступа услугама здравствене заштите.

¹⁰³ „Сл. Гласник РС“, бр. 104/2006.

¹⁰⁴ „Сл. Гласник РС“, бр. 83/2009.

животне средине другачији од онога код одраслих особа. Планирано је увођење посебног педијатријског „зеленог картона“ у коме ће педијатри евидентирати посебне утицаје из животне средине на здравље детета, који могу да представљају узрок појаве појединих патолошких стања код деце. Дугорочни предвиђени циљеви су допринос унапређењу приступа адекватним и безбедним извориштима водоснабдевања и одговарајућој санитацији за децу, унапређење безбедности животне средине и повећање физичке активности деце ради смањења умирања, инвалидитета, повређивања и оболевања, да се допринесе смањењу изложености деце загађеном ваздуху ради превенције респираторних и осталих болести везаних за аерозагађење, као и очувано и унапређено здравље деце и одраслих у репродуктивном периоду смањењем изложености физичким, хемијским и биолошким штетностима у животној средини.

Законом о ученичком и студентском стандарду¹⁰⁵ се уређује и организује делатност којом се стварају материјални и други услови за стицање образовања, али и права ученика и студената на право на смештај и исхрану у установи за смештај и исхрану, ученички кредит, ученичку стипендију, културно-забавне и спортско-рекреативне активности и друге погодности, што се свакако позитивно одражава на право детета на одговарајући животни стандард. Према одредбама овог Закона се у неспособне за рад, поред осталих лица, сврстава и дете до навршене 15. године живота, а уколико је на редовном школовању у средњој школи, до краја рока прописаног за то школовање.

Закон о друштвеној бризи о деци¹⁰⁶ регулише одмор и рекреацију деце до 15 година старости у дечијем одмаралишту, регресирање трошкова боравка деце у предшколским и установама за одмор и рекреацију деце, као и начин финансирања рада ових установа и начин остваривања права на боравак у овим установама. У дечијем одмаралишту се деци до 15 година старости обезбеђује боравак, васпитно – образовни рад, здравствена заштита, исхрана, спортско – рекреативни и други садржај кроз организовање активног одмора, рекреације, наставе у природи и климатског опоравка. Деца предшколског и основношколског узраста, у зависности од материјалног положаја породице, имају право на регресирање трошкова боравка у предшколској установи.

¹⁰⁵„Сл. гласник РС“, бр.81/92, 49/93, 53/93, 67/93, 48/94 и 101/2005 – др. закон.

¹⁰⁶„Сл. гласник РС“, бр. 49/92, 29/93, 53/93, 67/93, 28/94, 47/94, 48/94, 25/96, 29/2001, 16/2002 – др. закон, 62/2003 – др. закон, 64/2003 – испр. др. закона, 101/2005 – др. закон, 18/2010 – др. закон и 113/2017 – др. закон.

Министар надлежан за друштвену бригу о деци прописује ближе услове и начин остваривања ових права, као и висину накнаде која се обезбеђује из буџета за њихово остваривање.

Уредба о критеријумима за утврђивање мреже установа за децу ¹⁰⁷ утврђује критеријуме на основу којих општина утврђује мрежу установа за децу у којима најпре треба обезбедити боравак деце запослених родитеља, самохраних родитеља, деце чији је један родитељ запослен а други није и није у могућности да брине о детету, деце из породице које живе у неповољним стамбеним условима, деце тешко оболелих родитеља, деце за коју центар за социјални рад утврди да је потребно да се збрину, и др. Деца запослених родитеља имају право да користе услуге и објекте за бригу о деци, а држава има дискреционо право да ове услуге омогући деци родитеља који испуњавају услове. Услуге које могу бити важне и од користи за децу запослених родитеља су могућност продуженог породилског одсуства за мајке и за очеве, као и посебни услови на радном месту (нпр. могућност дојења на радном месту).¹⁰⁸

Закон о раду ¹⁰⁹ предвиђа читав низ права у области рада којима се обезбеђује усклађивање професионалног и породичног живота, а посебно када су у питању запослене мајке, самохрани родитељи и родитељи деце са инвалидитетом. Закон предвиђа посебна права, као што је право запослене жене на посебну заштиту за време трудноће и порођаја, право запосленог на посебну заштиту ради неге детета, као и посебна заштита запосленог који је млађи од 18 година живота ¹¹⁰ и запослене особе са инвалидитетом. Закон прописује да запослена жена за време трудноће и жена која доји дете не може да ради на пословима који су штетни за њено и здравље детета, нити може да ради прековремено и ноћу (што се може признати и оцу детета, као и самохраном родитељу). Послодавац је дужан да запосленој жени обезбеди обављање других одговарајућих послова, а ако таквих

¹⁰⁷„Сл. гласник РС“, бр. 75/92.

¹⁰⁸Вучковић Шаховић, Н., Петрушић, Н., *op.cit.*, стр.189.

¹⁰⁹„Сл. гласник РС“ бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018 – аутентично тумачење).

¹¹⁰Запослени који је млађи од 18 година живота не може да ради на пословима на којима се обавља нарочито тежак физички рад, рад по земљом, водом или на великој висини, рад који укључује излагање штетном зрачењу или средствима која су отровна, канцерогена или која проузрокују наследна обољења, као и ризик по здравље због хладноће, топлоте, буке или вибрације и рад који би на основу налаза надлежног здравственог органа могао штетно и са повећаним ризиком да утиче на његов живот и здравље, с обзиром на његове психофизичке способности.Забрањен је прековремени рад и прерасподела радног времена лицу млађем од 18 година, као и рад ноћу, осим у одређеним случајевима.

послова нема, да је упути на плаћено одсуство. За правилан развој детета у раном детињству је од значаја могућност запослене мајке, која се врати на рад пре истека годину дана од рођења детета, на коришћење једне или више пауза у току дневног рада у укупном трајању од 90 минута или на скраћење радног времена у трајању од 90 минута, како би могла да доји своје дете, ако дневно радно време запослене жене износ шест и више часова¹¹¹ (што је предвиђено и за оца детета у случају кад мајка напусти дете, умре или је из других оправданих разлога спречена да користи то право, као и када мајка детета није у радном односу). Брига о деци коју овај закон препознаје се огледа и кроз различите видове субвенција, као што су субвенције за боравак деце запослених родитеља у јаслицама и вртићима, које обезбеђују локалне самоуправе, као и поклоне деци запосленог до 15 година старости за Божић и Нову годину.

Стратегија за смањење сиромаштва у Србији¹¹² полази од сиромаштва као вишедимензионалног феномена који, поред недовољних прихода за задовољење основних животних потреба, подразумева и немогућност запошљавања, неодговарајуће стамбене услове и неадекватан приступ социјалној заштити, здравственим, образовним и комуналним услугама. У анализи коју је спровео Институт Кејто са седиштем у Вашингтону, Србија се нашла на трећем месту по индексу сиромаштва међу 90 држава, а као главни разлог је наведена стопа незапослености.¹¹³ Према подацима Статистичког извештаја РСЗ о сиромаштву у 2022. години, ризик од сиромаштва деце старости до 17 година износио је 20,3%, у односу на укупно становништво.¹¹⁴

Сиромаштво је највише изражено код социјално угрожених група, и то деце, старих, особа са инвалидитетом, избеглица интерно расељених лица, Рома и необразованих. Може се рећи да образовање у знатној мери утиче на сиромаштво, јер удео сиромашних лица са нивоом образовања опада, док су у највећем ризику од сиромаштва

¹¹¹Чл. 93а Закона о раду.

¹¹²Стратегија за смањење сиромаштва у Србији, (*Electronic version*), преузето 2.8.2024.године, <https://www.mei.gov.rs/srl/dokumenta/nacionalna-dokumenta/strategija-za-smanjenje-siromastva>

¹¹³ На првом месту по сиромаштву је Венецуела, са индексом сиромаштва од 79,4, на другом месту је Иран са индексом сиромаштва од 61,6, док је индекс сиромаштва у Србији 44,8. Институт Кејто јр у анализу укључио 90 земаља, а индекс сиромаштва у појединој земљи се израчунава на основу стопе инфлације, каматних стопа, стопе незапослености и стопе раста БДП-а. Од 90 држава је најбоље пласиран Јапан са индексом сиромаштва од 5,41.

¹¹⁴ Статистички извештај РСЗ о сиромаштву за 2022. годину, (*Electronic version*), преузето 10.9.2024. године, <https://www.stat.gov.rs/vesti/statisticalrelease/?p=13838>,

налазе деца са незавршеном основном школом (чији је ризик од сиромаштва душло већи од просека популације). Стратешки правци деловања ове стратегије су привредни раст и развој са нагласком на отварање нових радних места у приватном сектору, спречавање нових појава сиромаштва и ефикасна примена постојећих и дефинисање нових програма, мера и активности које су директно усмерене на најсиромашније и социјално угрожене групе и то посебно у најмање развијеним подручјима. Дакле, до смањења сиромаштва може доћи кроз повећавање могућности запошљавања, ефикаснијег тржишта рада и социјалне заштите, здравствене заштите и образовања у функцији смањења сиромаштва, итд. Основни програми социјалне заштите сиромашним лицима су социјална помоћ и дечији додатак и њихова је сврха обезбеђење минималног дохотка угроженим породицама, а посебно породицама са децом.

IV. ПРАВО ДЕТЕТА НА ЗАКОНСКО ИЗДРЖАВАЊЕ КАО ПОЛАЗНА ОСНОВА ПРАВА ДЕТЕТА НА ОДГОВАРАЈУЋИ ЖИВОТНИ СТАНДАРД

Право детета на издржавање је од огромног значаја и у непосредној је вези са правом детета на одговарајући животни стандард и може се схватити као његова полазна основа, јер је без овог права готово немогуће да се у адекватној мери задовоље основне животне потребе детета. Одредбе нашег Породичног закона прописују да дете има право на то да му буду обезбеђени најбољи могући животни и здравствени услови за правилан и потпун развој. Да би дете могло уживати право на развој, ово право мора бити у складу и са осталим правима, имајући у виду да развој представља широк појам и да се односи не само на физички, већ и на ментални, духовни, морални, психолошки и друштвени развој.

Право детета на издржавање део је родитељског права. Родитељско право представља једну комплексну целину коју чини скуп права и дужности родитеља да се старају о детету. Одредбама Породични закон прописује да старање о детету обухвата чување, подизање, васпитање, образовање, заступање, издржавање и управљање, као и располагање имовином детета.¹¹⁵ Дакле, реч је о правима и дужностима родитеља која се односе на личност детета, заступање и издржавање детета и имовину детета.¹¹⁶ Конвенција о правима детета обавезује државе да уложе „*највеће напоре да се обезбеди*

¹¹⁵ Чл. 68 ст. 2 ПЗ.

¹¹⁶ Драшкић, М., *Породично право и права детета*, Досије, Београд, 2005, стр. 279.

признавање принципа да оба родитеља имају заједничку одговорност у подизању и развоју детета“.¹¹⁷

1. Појам, обележја и врсте законског издржавања

Издржавање се састоји у редовном обезбеђивању средстава за задовољење основних животних потреба издржаваног лица, културно-образовних и осталих потреба. У зависности од основа настанка издржавања, оно може настати *на основу правног посла*¹¹⁸ и на основу других правних чињеница, односно *на основу закона*. **Законско издржавање**, дакле, представља правни однос који настаје између лица која се налазе у одређеном односу (брак, ванбрачна заједница или сродство) и између којих лица се издржавање уређује законом.¹¹⁹

Право на законско издржавање одликују бројне **особености**, као што су његов лични карактер, могућност споразумевања повериоца и дужника издржавања о висини и начину давања издржавања, али не и о самом праву, оно се не може тражити за протекло време, примљена средства поверилац издржавања није дужан вратити дужнику издржавања након престанка овог права, право на законско издржавање не застарева, док доспеле а неисплаћене рате издржавања, имајући у виду да се ради о повременим давањима, застаревају у року од три године од њихове доспелости.

Породичним законом су као **видови законског издржавања** предвиђени издржавање супружника, издржавање ванбрачног партнера, издржавање мајке детета и издржавање детета, родитеља и других сродника.¹²⁰ Од наведених видова законског издржавања, у овом делу мастер рада ће пажња бити посвећена управо **издржавању детета**.

Родитељи имају право и дужност да издржавају своје дете, под одређеним условима, односно они имају обавезу издржавања како своје малолетне, тако и пунолетне деце (уз испуњеност додатних услова). Код **издржавања малолетног детета** је основ издржавања сама чињеница да је дете малолетно и обавеза његовог издржавања је

¹¹⁷ Чл. 18 КПД.

¹¹⁸ На пример, на основу тестаментa, као једностраног правног посла или уговора о доживотном издржавању, као двостраног правног посла.

¹¹⁹ Петрушић Н., Константиновић Вилић С., *Остваривање права на законско издржавање пред правосудним органима у Врању, Бујановцу и Босилеграду*, Народни универзитет Врање, Врање, 2012, стр.15.

¹²⁰ Чл.150-159 ПЗ.

императивног карактера, што значи да ни на који начин не може бити искључена. Услови за издржавање малолетне деце су најстроже постављени у погледу дужника издржавања, у том смислу што се изричито не захтева да родитељ има могућности да даје издржавање. *Родитељи су дужни да покажу максималан напор у извршавању ове обавезе, чак и по цену сопствене оскудице.*¹²¹ Дакле, родитељи су у овом случају дужни да се одричу властитог егзистенцијалног минимума и да улажу посебне напоре за прибављање потребних материјалних средстава. Ова обавеза је заједничка за оба родитеља, без обзира на то који родитељ врши родитељско право и да ли га уопште врши, а иста обавеза погађа и друге крвне сроднике у правој усходној линији уколико родитељи нису живи или немају довољно средстава за издржавање.¹²² Уколико родитељ не извршава своју обавезу издржавања према малолетном детету, која је утврђена извршном судском одлуком или извршним поравнањем пред судом, он може бити кривично одговоран, имајући у виду да недавање издржавања представља кривично дело. Будући да је реч о малолетном лицу, овде се намеће и посебна обавеза суду да у брачним, матернитетским или патернитетским споровима одлучи о вршењу родитељског права, и да у склопу те одлуке одлучи о издржавању детета. Са друге стране, уколико би се као поверилац издржавања јавило дете, суд не само да би морао водити рачуна о минималној суми издржавања, већ би морао донети одлуку којом ће висина утврђеног издржавања детету омогућити такав ниво животног стандарда који ужива и његов родитељ - дужник издржавања,¹²³ а уколико има више поверилаца издржавања, право детета на издржавање ужива првенство.¹²⁴ Код издржавања пунолетног детета, ова обавеза родитеља нема безусловни карактер, (као што је то случај са издржавањем малолетног детета) јер се код издржавања пунолетног детета тражи постојање и додатних услова. Родитељи су дужни да издржавају пунолетну децу у два случаја: уколико је пунолетно дете *неспособно за рад, а нема довољно средстава за живот*¹²⁵ и *уколико се налази на редовном школовању*¹²⁶. Код издржавања

¹²¹ Поњавић З., *Породично право*, Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2013, Институт за правне и друштвене науке, стр. 237.

¹²² Чл. 154 ст. 2 ПЗ.

¹²³ Чл. 163 ст. 3 ПЗ.

¹²⁴ Чл. 166 ст. 4 ПЗ.

¹²⁵ Пунолетно дете које је неспособно за рад због болести, односно сметњи у психофизичком развоју, а нема довољно средстава за издржавање, родитељи су дужни да издржавају све док такво стање траје.

пунолетног детета, законом је постављен услов на страни дужника издржавања, а то је *да издржава дете сразмерно својим могућностима*, за разлику од издржавања свог малолетног детета, као и пунолетног детета које је неспособно за рад, где се од родитеља захтева да обезбеде њихово издржавање по сваку цену. Како код малолетне, тако и код пунолетне деце, ПЗ прописује да у случају смрти родитеља или недовољности средстава за издржавање, та обавеза прелази на крвне сроднике у правој усходној линији, сразмерно њиховим могућностима.¹²⁷

2. *Критеријуми за одређивање законског издржавања*

Породичним законом су прописани одређени критеријуми, односно услови, који морају бити испуњени, *како на страни дужника, тако и на страни повериоца законског издржавања*, како би могло доћи до примене овог института у пракси. Полазни критеријум за одређивања издржавања јесу потребе повериоца издржавања и могућности дужника издржавања.¹²⁸ То значи да ће се приликом одређивања издржавања водити рачуна како о потребама које дете има, тако и о реалним могућностима родитеља који је дужан да плаћа накнаду на име издржавања детета. Породични закон прописује да може доћи и до промене у погледу висине издржавања уколико дође до промењених околности, како на страни повериоца, тако и на страни дужника и да се та висина може променити споразумом повериоца и дужника или одлуком суда.¹²⁹

Потребе повериоца издржавања зависе од многобројних фактора, као што су његове године, здравље, образовање, имовина, приходи, али и друге околности које су од значаја за одређивање издржавања, док *могућност дужника издржавања* да даје издржавање зависи од његових прихода, могућности за запослење и стицање зараде, његове имовине, његових личних потреба, обавезе да издржава друга лица, као и од других околности које су од значаја за одређивање издржавања. Обавеза је суда да у сваком конкретном случају утврди потребе повериоца и могућности дужника издржавања,

¹²⁶ Пунолетно дете које се редовно школује, родитељи су дужни да издржавају и након његовог пунолетства, до истека трајања школовања детета у одређеној школи, односно факултету. Ова обавеза престаје у сваком случају када дете наврши 26. годину живота.

¹²⁷ Чл. 155 ст. 3 ПЗ.

¹²⁸ Чл. 160 ПЗ.

¹²⁹ Чл. 164 ПЗ.

имајући у виду све релевантне факторе и сагледавајући њихову животну ситуацију, која ће од случаја до случаја бити различита. На пример, потребе детета које иде у вртић неће бити исте као потребе детета које иде у основну или средњу школу, као што ни потребе здравог детета неће бити исте као потребе детета чије здравствено стање захтева неки вид лечења. Са друге стране, ни могућности дужника издржавања неће бити исте у ситуацији када он има обавезу да издржава и друга лица, у односу на ситуацију када такву обавезу нема. Такође, ни дужникове могућности у ситуацији када је незапослен неће бити исте као у ситуацији када остварује редовна месечна примања и то у већем износу, или када је доброг здравственог стања у односу на ситуацију када код њега постоји неки облик инвалидитета или здравствених проблема, који изискују додатне напоре и новчана давања.

3. *Висина, трајање и престанак законског издржавања*

Издржавање се по правилу одређује у **новцу**, али се може одредити и давањем у **натури**, уколико се поверилац и дужник издржавања споразумеју о томе.¹³⁰ Уколико се издржавање одређује у новцу, поверилац издржавања може по свом избору захтевати да висина издржавања буде одређена у *фиксном месечном новчаном износу или у проценту од редовних месечних новчаних примања дужника*.¹³¹ Уколико је издржавање одређено у проценту, висина издржавања не може бити мања од 15% нити већа од 50% редовних месечних новчаних примања дужника издржавања, умањених за порезе и доприносе за обавезно социјално осигурање (нето примање). Закон прописује и два додатна критеријума за одређивање висине издржавања. Први критеријум је *минимална сума издржавања*, која представља суму коју као накнаду за храненике, односно за лица на породичном смештају периодично утврђује Министарство надлежно за породичну заштиту, у складу са законом.¹³² Други критеријум предвиђа да у ситуацији када је поверилац издржавања дете, висина издржавања ће се одредити тако да *детету омогући најмање онај ниво животног стандарда какав ужива његов родитељ* – дужник издржавања.¹³³ Дакле, реч је о корективном критеријуму који је од посебне важности када

¹³⁰ Чл.161 ПЗ.

¹³¹ Чл.162 ПЗ.

¹³² Чл.160 ст. 4 ПЗ.

¹³³ Чл.162 ст. 3 ПЗ.

се утврди да су потребе детета испод реалних могућности родитеља, односно када се утврди да је родитељ у могућности да, с обзиром на примања која остварује, издвоји већи износ од онога којим би се потребе детета задовољиле. У таквим ситуацијама ће суд применом овог критеријума да одреди издржавање у оној висини која ће обезбедити да животни стандард детета буде усклађен са животним стандардом родитеља који је у обавези да даје издржавање.

Издржавање може трајати **одређено или неодређено време**.¹³⁴ Имајући у виду да законско издржавање спада у лично имовинско право, оно може престати смрћу повериоца или дужника издржавања. Уколико је издржавање утврђено на одређено време, оно ће престати протеклом тог времена, а уколико је реч о издржавању на неодређено време, оно ће престати када поверилац издржавања стекне довољно средстава за издржавање, осим уколико поверилац издржавања није малолетно лице. Издржавање може престати и уколико се промене околности на страни дужника издржавања, па он више не буде у могућности да даје издржавање, или уколико би давање издржавање за њега било јако неправично. Наведено неће важити у ситуацији када се као поверилац издржавања јавља малолетно дете.

4. Поступак у алиментационим парницама

Поступак у алиментационим парницама је посебан парнични поступак и правила овог поступка се примењују у парницама у којима се одлучује о праву на издржавање, престанку права на издржавање и у парницама за измену висине већ утврђеног издржавања.¹³⁵ Поступак у парницама за издржавање је регулисан одредбама чл. 277 – 282. ПЗ и у овом поступку се примењују заједничка процесна правила која важе за све поступке у вези са породичним односима (чл. 203 – 208. ПЗ), али и правила општег парничног поступка (чл. 202. ПЗ), садржана у Закону о парничном поступку.¹³⁶

Стварна, месна надлежност и састав суда - за поступање у парницама за издржавање је стварно надлежан Основни суд, док је месно надлежан суд на чијем

¹³⁴ Чл.163 ст. 1 ПЗ.

¹³⁵ Станковић Г., *Грађанско процесно право, Св.1, Парнично процесно право*, Ниш, 2010, Правни факултет Универзитета у Нишу, стр. 573.

¹³⁶ Закон о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014 и 87/2018, у даљем тексту: ЗПП.

подручју тужени има пребивалиште. Уколико је тужилац лице које тражи издржавање, поред суда опште месне надлежности, надлежан је и суд на чијем подручју тужилац има пребивалиште, односно боравиште.¹³⁷ У парницама за издржавање у првом степену одлучује веће које је састављено од једног судије и двоје судија поротника, а у поступку по жалби, веће састављено од троје судија.¹³⁸

Активна легитимација у алиментационим парницама је призната повериоцу издржавања, који се јавља у улози тужиоца у парницама за одређивање висине издржавања и може бити малолетно или пунолетно дете. Уколико је дете малолетно, тужбу у његово име и за његов рачун подиже законски заступник, најчешће други родитељ, а уколико су интереси детета у супротности са интересима његовог законског заступника, орган старатељства ће му поставити привременог заступника (колизијског старатеља), у складу са одредбама чл. 132 ст.2 тач. 3 ПЗ. Поступак може покренути и орган старатељства, који се тада јавља као странка у функционалном смислу а сасвим изузетно, овај поступак, као адхезиони, може покренути суд *ex officio* у ситуацији када се ради о издржавању малолетног детета и када је покренуо поступак за уређивање начина вршења родитељског права.¹³⁹ Овакво решење је мотивисано потребом а се заштите интереси детета. **Пасивна легитимација** припада лицу које је по закону дужно да даје издржавање. Она је призната родитељима детета, али и сродницима у крви у правој усходној линији, ако дете не остварује издржавање од родитеља. Уколико оваква дужност пада на више лица, поверилац издржавања може једном тужбом обухватити све садужнике, истичући према свакоме од њих одговарајући захтев. Ова лица се у парници јављају као обични супарничари.

Поступак у алиментационим парницама се може јавити као основни, односно **самостални поступак и као адхезиони поступак**. Као самостални поступак се јавља када је његов примарни предмет захтев у вези са издржавањем (одређивање издржавања, промена висине издржавања, продужење права на издржавање, престанак права на издржавање.). Као адхезиони поступак, овај поступак се као придружени поступак може водити уз поступак у брачним парницама, патернитетским или матернитетским парницама, уз поступак за вршење, лишење родитељског права и заштиту права детета. У

¹³⁷ Чл. 43. ЗПП.

¹³⁸ Чл. 203 ст. 1 ПЗ.

¹³⁹ Чл. 272 ст. 2 ПЗ.

оваквим ситуацијама је захтев за издржавање најчешће кумулиран са другим захтевом или се истиче накнадно, у току парнице, преиначењем тужбе.

Алиментациони поступак одликују **начела** тајности, хитности, официјелности и истражно начело.¹⁴⁰

Приликом одлучивања о **трошковима поступка**, суд ће сам одмерити висину трошкова, водећи притом рачуна о разлозима правичности. То практично значи да ће суд, приликом одмеравања висине трошкова, водити рачуна о околности конкретног случаја и о исходу парнице. Одступање од правила која важе у општем парничном поступку и односе се на трошкове, последица је примене истражног начела. Имајући у виду да у овим парницама трошкови могу да настану јер је суд проверавао истинитост и неспорних чињеница и сам прикупљао и изводио доказе, неправично је да странка која дугује издржавање сноси и те трошкове.¹⁴¹ Део разлога због кога странке не би ни истакле захтев за накнаду трошкова вероватно лежи и у чл. 207 ПЗ, према коме о накнади трошкова поступка у вези са породичним односима суд одлучује по слободној оцени, водећи рачуна о разлозима правичности.¹⁴²

Правни лекови - Против одлука у алиментационим парницама допуштени су редовни и ванредни правни лекови, а ревизија је увек дозвољена.¹⁴³ Приликом доношења својих одлука, суд није везан границама тужбеног захтева и може досудити већи износ од оног који је тужилац у тужби определио. Уколико је алиментациона парница, у којој се одлучује о праву на издржавање, спојена са другом парницом у којој се одлучује о спору

¹⁴⁰ *Начело тајности* значи да је у овим парницама јавност искључена по самом закону и да подаци из судских списа спадају у службену тајну, коју су дужни да чувају сви учесници у поступку којима су ти подаци доступни. *Начело хитности* одликује овај поступак нарочитом хитношћу, јер би одуговлачење поступка могло угрозити егзистенцију повериоца издржавања. Конкретизација овог начела се огледа у томе што се тужба не доставља туженом на обавезан одговор, ако се поступак односи на дете или родитеља који врши родитељско право. Поступак, по правилу, треба да се спроведе на највише два рочишта. Прво рочиште треба да се одржи у року од осам дана од дана пријема тужбе у суд, док другостепенa одлука треба да буде донета у року од 15 дана од дана достављања жалбе другостепеном суду. *Начело официјелности* омогућава суду да досуди и више од онога што је тужилац тражио, јер није везан границама тужбеног захтева за издржавање. У погледу прикупљања процесног материјала, поступак у алиментационим парницама је заснован на *истражном начелу*, чије је суштина могућност суда да сам одлучи које ће чињенице прикупљати и које ће доказе извести. Суд може утврђивати и оне чињенице које ниједна странка није изнела, али мора омогућити странкама да се о тим чињеницама и изјасне, док признање чињенице не ускраћује суду могућност да утврђује њену истинитост.

¹⁴¹ Станковић Г., *op. cit.*, стр. 576.

¹⁴² Тасић А., *op. cit.*, стр. 134.

¹⁴³ Чл. 208 ПЗ.

из породичних односа, суд је дужан да донесе делимичну пресуду којом ће одлучити о захтеву за издржавање, да би ефикасно обезбедио издржавање.¹⁴⁴

Евиденција и документација - Суд је дужан да пресуду о издржавању одмах достави органу старатељства на чијој територији поверилац издржавања има пребивалиште, односно, боравиште,¹⁴⁵ а орган старатељства је дужан да води евиденцију и документацију о издржаваним лицима. Начин вођења евиденције и документације прописан је Правилником о евиденцији и документацији о издржаваним лицима, који доноси министар надлежан за породичну заштиту.¹⁴⁶

V. ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСИ НА КРИТЕРИЈУМЕ ЗА ИЗДРЖАВАЊЕ ДЕТЕТА У ПРАКСИ ОСНОВНОГ СУДА У НИШУ

I. Предмет, циљ и методологија истраживања

Предмет овог емпиријског истраживања је пракса Основног суда у Нишу у погледу руковођења критеријумима који се захтевају за законско издржавање детета, како на страни повериоца, тако на страни дужника издржавања, приликом доношења одлука у алиментационим парницама у периоду од шест месеци, односно од 1.1.2018. године до 30.6.2018. године.

Циљ истраживања је испитивање деловања Основног суда у Нишу, по поднетим тужбама, у којима су истакнути тужбени захтеви за давање издржавања, у погледу узимања у обзир и руковођења прописаним критеријумима за законско издржавање приликом доношења својих одлука. Увид у праксу Основног суда у Нишу омогућава да се стекне слика о томе како и у којој мери овај правосудни орган препознаје и штити право детета на издржавање, у ситуацији када ово право настаје на основу закона, као једно од веома значајних права у широком спектру права детета, које је у непосредној вези са самом егзистенцијом детета.

Истраживање је спроведено анализом правноснажно окончаних предмета из праксе Основног суда у Нишу у шестомесечном периоду. Анализа је вршена тако што је

¹⁴⁴ Станковић Г., *op. cit.*, стр. 576.

¹⁴⁵ Тасић А., *op. cit.*, стр. 134.

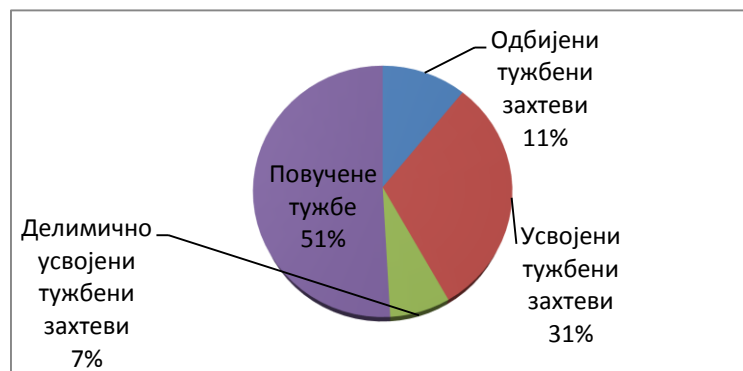
¹⁴⁶ Петрушић Н., Константиновић Вилић С., *op.cit.*, стр. 38.

формиран узорак који чине правноснажне судске одлуке, донете у периоду од 1.1.2018. године до 30.6.2018. године, које се односе на законско издржавање детета. Истраживање је спроведено применом *методе анализе садржаја списка предмета*, а за прикупљање података из предмета који су правноснажно окончани коришћен је посебан упитник, који је приложен на крају овог рада. Истраживање је спроведено у три фазе. У првој фази су проучавани прописи и сачињен је упитник. Друга фаза је обухватила прикупљање, систематизовање и обраду података из списка предмета. У трећој фази је извршена анализа и интерпретација прикупљених података.

2. Резултати истраживања

Спроведено истраживање је обухватило период од шест месеци - од 1.1.2018. године до 30.6.2018. године, у којем је укупан број правноснажно решених предмета који се односе на законско издржавање износио 55. Суд није покретао овај поступак *ex officio*, већ је поступак био покренут од стране законског заступника детета, непосредно од стране самог детета (када је оно било пунолетно) или од стране органа старатељства. Од 55 укупно поднетих тужби, донето је шест пресуда којима се тужбени захтев одбија, 17 пресуда којима се тужбени захтев усваја, четири пресуде којима се тужбени захтев делимично усваја, а 28 тужби је повучено, па је у таквим ситуацијама суд доносио решења којима се тужба сматра повученом.

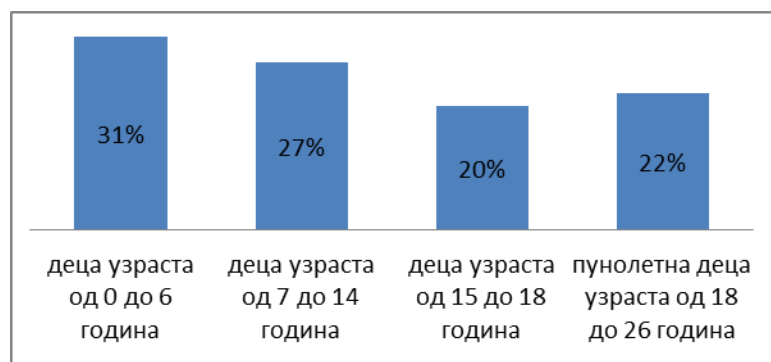
Табела бр.1 - Процентуални приказ врста судских одлука донетих поводом поднетих тужбених захтева за издржавање детета

Алиментациони поступак је углавном вођен као самостални поступак, а у пар случајева је вођен као поступак у којем постоји кумулација са тужбеним захтевом за развод брака или за развод брака и вршење родитељског права, као и поступак у којем постоји кумулација са тужбеним захтевом за вршење родитељског права. У 53 случаја је поступак покренут тужбом детета (од којих је у 39 случаја поступак био покренут од стране законског заступника детета, а у 14 случаја непосредно од стране самог детета које је било пунолетно), док је само у два случаја овај поступак био покренут од стране органа старатељства, где се као законски заступник детета јављао привремени старатељ Центра за социјални рад.

Као издржавана лица су се већим делом јављале девојчице у односу на дечаке, било је више издржаване малолетне деце у односу на пунолетну децу. Највећи број издржаване малолетне деце је био узраста од 0 до 6 година, затим од 7 до 14 година, док је најмање било издржаване деце која су узраста од 15 до 18 година. Најмлађе дете (поверилац издржавања) је имало свега месец дана, а најстарије је имало 30 година.¹⁴⁷

Табела бр.2 - Приказ узраста малолетне деце - поверилаца издржавања у односу на пунолетну децу

¹⁴⁷ Овај случај се може издвојити као посебно занимљив. Наиме, тужиља, која је имала 30 година, је тужила свог оца и мајку, са којима живи на истој адреси, али у различитим домаћинствима. Тужиља је незапослена, неспособна за рад, без икаквих средстава за живот, без права на инвалидску пензију или социјалну помоћ. Тужиља има статус особе са инвалидитетом, која се не може запослити, нити одржати запослење, ни под општим, ни под посебним условима, јер јој је утврђен трећи степен тешкоћа и препрека у раду. Захтевала је да јој тужени отац и мајка, солидарно плаћају до 5. у месецу, за текући месец, износ од 1.000,00 динара, све док за то постоје законски разлози. Тужени су у одговору на тужбу у потпуности прихватили тужбени захтев и навели су да сматрају да је потпуно оправдано њихово учешће у издржавању њиховог пунолетног детета. Као докази су приложени извод из матичне књиге рођених и решење Националне службе за запошљавање. Странке су се одрекле права на жалбу, а суд је донео пресуду којом је усвојио тужбени захтев и обавезао родитеље тужене да солидарно месечно плаћају износ од 1.000,00 динара до 5. у месецу, за текући месец, док за то постоје законски разлози.

Што се тиче здравственог стања, деца су у три случаја имала инвалидитет или озбиљније здравствене проблеме и у тим ситуацијама је суд приликом утврђивања висине издржавања узимао у обзир степен инвалидитета, новчане издатке за лекарске интервенције, лекове, медицинска средства и помагала, контролне прегледе, као и примања која издржавано лице остварује као особа са инвалидитетом. Деца су највећим делом похађала основну школу,¹⁴⁸ углавном нису била способна за рад, а у случајевима у којима су била, није утврђено да су остваривала било какву зараду, већином нису имала хобије и ваннаставне активности или није било података о томе, а у случајевима у којима јесу, углавном су тренирала одбојку, фудбал, тенис и ишла на часове страног језика. У свим овим ситуацијама, суд је узимао у обзир потребе детета, као повериоца издржавања, и издатке за наведене активности, који су се углавном односили на чланарину, трошкове превоза и опреме, набавке инструмената, књига, одржавање инструмената, као и трошкове за храну и смештај.

Као дужник издржавања се углавном јављао отац детета, потом мајка, а на крају бабе и деде. Највећи број дужника издржавања спадао је у старосну групу преко 50 година, а најмањи број у групу од 18 до 29 година, што значи да је најмање дужника издржавања било међу млађом популацијом, односно код људи који су у релативно скорије време засновали заједницу живота.

У току спроведеног истраживања, у погледу неких битних питања из упитника није било података у списима предмета, нити се до истих могло доћи (као што су висина стручне спреме, односно степен образовања дужника и повериоца издржавања, остварене зараде, односно редовна месечна примања, као и друга новчана примања и њихова висина), па је у недостатку таквих информација суд своје одлуке базирао на подацима и доказима до којих је могао доћи. Као дужници издржавања у пракси су се јављали људи различитих професија, од оних који се баве привременим и повременим пословима и који су без стручне спреме, до оних који имају високу стручну спрему и који остварују месечно већи износ новчаних примања. Највећи број дужника издржавања је обављао привремене или повремене послове за дневни износ од око 1.500,00 динара, док су код запослених лица месечни приходи у виду зарада варирали од 26.000,00 динара до преко 100.000,00

¹⁴⁸ 20% деце је похађало средњу школу, 16% деце је похађало факултет, а 4% деце је похађало предшколско образовање, док у преосталим случајевима (22%) деца нису похађала ништа од наведеног или се то није могло утврдити увидом у списе предмета.

динара, зависно од професије, док у неким случајевима није било никаквих података о висини примања дужника и повериоца издржавања.¹⁴⁹ Дужници издржавања углавном нису имали додатне приходе или су их имали у виду социјалне помоћи, дечијег додатка, породичне пензије, инвалидске пензије, новчане социјалне помоћи коју даје Центар за социјални рад, и то у приближним новчаним износима (од 13.000,00 динара до 15.000,00 динара).

Обавеза издржавања је у скоро свим случајевима била одређена у фиксном новчаном износу, а у само три случаја је била одређена у проценту од редовних месечних примања, умањених за доприносе за обавезна социјална давања. Тај проценат је у првом случају био 10, а у друга два 20, док су фиксни новчани износи варирали од случаја до случаја (најмањи је износио 1.000,00 динара, а највиши 15.000,00 динара). Када је суд одређивао висину издржавања, имао је у виду минималну месечну прописану суму издржавања за храненике, односно за лица на породичном смештају, коју периодично утврђује Министарство надлежно за породичну заштиту у складу са Законом (чл. 160 ст.4 ПЗ).^{150 151} То значи да није било речи о некој произвољно одређеној суми од стране суда, већ о одређивању суме која није смела бити нижа од минимално прописане суме, којом ће се задовољити основне животне потребе детета.

Издржавање је у свим случајевима било утврђено на неодређено време (имајући у виду да је у образложењу судских одлука наведено да оно траје све док за то постоји потреба), а само у два случаја је било утврђено на одређено време, када се радило о издржавању пунолетног детета које се налази на редовном школовању, тако да је било одређено од дана подношења тужбе, до дана навршетка његове 26. године живота.

Када је реч о **критеријумима за законско издржавање детета**, суд је имао у виду у сваком конкретном случају *потребе повериоца издржавања и могућности дужника*. Имовински статус странака се утврђивао на основу приложених доказа, решења

¹⁴⁹ Ово се може сматрати великом потешкоћом код доношења одлуке од стране суда јер се многа лица данас баве различитим пословима и ипак остварују приходе, без доказа о њима, и то као непријављена лица, односно „на црно“, па би у тим случајевима суд своје одлуке о висини издржавања која су та лица у обавези да дају морао да доноси узимајући у обзир друге прописане критеријуме и расположиве податке.

¹⁵⁰ Према решењу Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, бр. 338-00-00001/2017-09 од 31.1.2017. године то је износ од 24.688,00 динара.

¹⁵¹ Тасић. А., *Остваривање и заштита права на издржавање детета*, Мобилна правна клиника – пружање правне помоћи у условима теренског рада, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Ниш, 2017, стр. 127.

Националне службе за запошљавање (о запослености или незапослености), решења Центра за социјални рад (о примању новчане социјалне помоћи), листа непокретности (о поседовању/непоседовању непокретности), решења Пореске управе (о томе да ли се то лице јавља као порески обвезник), потврде о примањима (код лица која су у радном односу), итд. Од доказа се такође захтевало подошење извода из матичне књиге рођених, као полазног основа за утврђивање односа између повериоца и дужника издржавања, односно да између ових лица постоји однос родитељ-дете, који се по закону захтева за постојање овог института. Утврђивање здравственог стања се вршило увидом у лекарску документацију. Потребне деце, као поверилаца издржавања, утврђиване су на различите начине, и то у зависности од њиховог узраста. Код деце школског узраста, која су редовно похађала школу и образовала се, поред уобичајених трошкова за исхрану, средстава за хигијену, одећу и обућу (који су узимани у обзир код деце која нису још увек кренула у школу), узимани су у обзир и издаци за школски прибор, ужину, екскурзије, књиге, итд. Код деце која су тренирала или су се бавила ваннаставним активностима, суд је узимао у обзир издатке за наведене активности у виду чланарине, путних трошкова, у неким случајевима је узимао у обзир и трошкове смештаја и одржавања инструмената. На страни пунолетне деце која су на редовном школовању, у обзир су узимани трошкови домског или приватног смештаја, трошкови који се односе на храну, књиге и школарину. На страни дужника издржавања, суд је имао у виду и да ли постоји обавеза издржавања још неких лица. Дакле, узимајући у обзир широк спектар ових околности, суд је доносио разноврсне одлуке.

За период од шест месеци, који је обухватило ово истраживање, Основни суд у Нишу је доносио разноврсне одлуке којима је усвајао, делимично усвајао или одбијао тужбене захтеве, али је доносио и решења којима су се тужбе сматрале повученим у алиментационим парницама.

У највећем броју случајева у којима је суд доносио решења којим се тужба сматра повученом, то је чинио из разлога што тужилац у остављеном року од осам или 15 дана није уредио тужбени захтев, јер није приложио потребне доказе или јер није приступио на заказано рочиште. У пракси није било случајева у којима је суд одмах одбацивао тужбе, без да подносиоца тужбе упути на исправку тужбеног захтева, у за то остављеном року. У ситуацијама у којима је странка – подносилац тужбе, имала

пуномоћника адвоката (што је било веома ретко), суд није враћао тужбу на исправку тужбеног захтева у одређеном року, јер се адвокат не сматра неуком странком.

Код делимично усвојених тужбених захтева, суд је проценио да ће се досуђеним новчаним износом задовољити потребе детета, док је за преостали износ од досуђеног а до траженог, тужбени захтев одбио као неоснован. Управо код оваквих судских одлука је посебно запажено учешће оба родитеља у издржавању детета, јер је суд наводио да ће се од досуђеног до траженог износа, потребе детета задовољити на други начин, учешћем другог родитеља са којим дете живи његовим подизањем, исхраном, васпитањем, негом и бригом о детету, итд, што значи да се није узимала у обзир само новчана обавеза која би постојала на страни другог родитеља, па би на овај начин родитељи заједнички учествовали у издржавању свог детета, како то закон и прописује.¹⁵²

Члан 155 став 2 ПЗ-а прописује да *пунолетно дете које се редовно школује има право на издржавање од стране родитеља, сходно њиховим могућностима, најкасније до своје 26. године*. У пракси су постојала три случаја у којима су деца непосредно (као пунолетна лица) тужила своје родитеље за давање издржавања, где је суд у једном случају делимично усвојио тужбени захтев, док је у простала два случаја усвојио тужбени захтев у целости.¹⁵³

У алиментационим парницама суд може да суди и *extra petitum*, јер је законом изричито прописано да суд није везан границама тужбеног захтева за издржавање, што значи да може досудити и већи износ од оног који је тужилац у тужби определио, што се и дешавало у пракси. До досуђивања већег износа од траженог дошло је у случају у којем су

¹⁵² У једном случају је тужила у тужбеном захтеву предложила да суд донесе одлуку којој ће усвојити њен тужбени захтев и обавезати оца детета да на име издржавања детета месечно плаћа износ од 12.000,00 динара. Суд јесте утврдио да месечне потребе детета могу бити задовољене износом од 12.000,00 динара, али је донео одлуку којом је делимично усвојио тужбени захтев и обавезао оца да месечно плаћа износ од 8.000,00 (имајући у виду његове приходе), а да ће се остатак до 12.000,00 динара надоместити ангажовањем мајке у погледу неге и бриге о детету.

¹⁵³ У случају у којем је суд усвојио тужбени захтев, *тужилца (поверилац издржавања) је тужила оба своја родитеља* за давање издржавања. Навела је да са родитељима живи на истој адреси у различитим домаћинствима, да је неспособна за рад, без икаквих средстава за живот и без права на инвалидску и социјалну помоћ. Утврђен јој је трећи степен тешкоћа и препрека у раду и не може се запослити под општим ни посебним условима. Захтевала је да јој тужени до петог у месецу солидарно плаћају износ од 1.000,00 динара на име издржавања. У одговору на тужбу су тужени у потпуности прихватили тужбени захтев тужилце, па је суд донео **пресуду којом је усвојио тужбени захтев тужилце**. Од доказа су приложени извод из матичне књиге рођених, решење Националне службе за запошљавање и медицинска документација о њеном здравственом стању и степену инвалидитета. Суд је у својој пресуди навео да *пунолетно дете које је несподобно за рад или нема довољно средстава за издржавање, има право на издржавање од родитеља док такво стање траје*.

потребе детета са сметњама у развоју порасле, (јер је почело да похађа школу страног језика вишег нивоа, а повећање диоптрије је условило и скупља сочива). Дакле, у конкретној ситуацији је дошло до повећања потреба дужника издржавања услед одрастања и повећаних издатака на име лечења и похађања школе страног језика вишег нивоа, па је сходно томе и обавеза дужника издржавања порасла.

Током спроведеног истраживања, закључује се да је у пракси Основног суда у Нишу донет највећи број решења којима се тужба за издржавање сматра повученом, најчешће јер су достављане неуредне тужбе које нису биле исправљане у остављеном року, али и када се тужилац није појављивао на рочишту, а свој изостанак није уредно оправдао, што може бити показатељ његове недовољне заинтересованости да успе у парници или да су се односи између повериоца и дужника издржавања решили вансудским путем. Следеће по учесталости су пресуде којима се тужбени захтев усваја у потпуности. Овакве пресуде су показатељ чињенице да је висина издржавања била реално опредељена у тужбеном захтеву, односно да је тужилац овај захтев поставио имајући и сам у виду оне околности које утичу на висину издржавања, које суд узима у обзир приликом утврђивања висине и доношења одлуке. Дакле, у таквим случајевима није било речи о претерано високо опредељеним тужбеним захтевима којима би се од дужника издржавања захтевало давање износа који би знатно премашио потребе детета и којим би се довела у питање егзистенција даваоца издржавања, што би за њега представљало *очигледну неправду*.

Суд је најмање доносио пресуде којима се одбија тужбени захтев или којима се делимично усваја тужбени захтев. У ситуацијама у којима је суд делимично усвајао тужбене захтеве, он је у својим образложењима наводио да се тужбени захтев од досуђеног до траженог износа одбија, јер ће родитељ са којим дете живи управо у том преосталом делу задовољити дететове основне животне потребе кроз старање, негу и бригу, исхрану, хигијену, док се са друге стране те потребе детета задовољавају и давањем одређеног новчаног износа од стране родитеља који не врши родитељско право. Из наведеног се закључује да суд води рачуна о томе да се о детету старају његови родитељи, ***пре свих других и заједно***, чак и када не живе у заједничком домаћинству. Такође је у овим ситуацијама суд доносио такве одлуке јер је оценио да су тужбени захтеви били превисоко постављени, па је исте прихватио само у једном делу. Суд је водио рачуна о

свим критеријумима за законско издржавање, како што се тиче потреба на страни повериоца издржавања, тако и што се тиче могућности на страни дужника издржавања. Дакле, поштовано је правило *да издржавање једног лица не сме угрозити егзистенцију другог лица, односно, суд није усвајао тужбене захтеве у потпуности, уколико би проценио да би то представљало очигледну неправду према једном од родитеља (дужника издржавања),* узевши у обзир пре свега његова примања, пореске обавезе, поседовање непокретности, дакле имовинске прилике, затим број чланова породице, обавезу издржавања других лица, примања осталих чланова његовог домаћинства, здравствено стање, итд.

Дакле, суд се у сваком конкретном случају руководио могућностима дужника издржавања и потребама повериоца издржавања. Код деце различитог узраста, различито су процењиване и њихове потребе. У једном случају у којем је једно дете имало шест година, а друго 14, суд је обавезао оца да за дете од 14 година даје већи износ издржавања у односу на млађе дете, имајући у виду трошкове школовања старијег детета, трошкове за основне животне потребе у виду хране, одеће, обуће, средства за хигијену, одлазак на екскурзије, трошкове учења страног језика, односно трошкове за ваннаставне активности и за бављење спортом, али и трошкове око лечења детета, имајући у виду да је због инвалидитета реч о детету са посебним потребама.

Управо се признавањем и реализацијом права детета на издржавање обезбеђују животни и здравствени услови који су потребни за његов правилан и потпун развој, одакле произилази велики значај који има ово право. Уколико дете не живи са оба родитеља, то не значи да ће оно остати незаштићено у погледу уживања права на издржавање, а чак и у случају да дете нема родитеље или су они лишени родитељског права, ово право прелази на друге сроднике (најчешће бабе и деде). Доношењем судских одлука којима се дужник издржавања обавезује да повериоцу издржавања (детету) даје издржавање је пружена могућност остваривања и заштите овог права судским путем, а појачана заштита се остварује и кроз одредбе Кривичног законика Републике Србије, који недавање издржавања препознаје као кривично дело против брака и породице. Дакле, из наведеног се закључује да када дете не ужива онај животни стандард којим се обезбеђује његов правилан опстанак и развој и заштита у оквиру породице, односно родитеља, који имају дужност да такву заштиту детету пруже пре свих осталих, држава ће активирати

своје механизме заштите интереса детета и остваривања његових права. Омогућавањем детету да оствари ово своје право, било самостално или преко законског заступника, може се закључити да се води рачуна о његовим интересима и о томе да свако дете, без икакве дискриминације, ужива одговарајући животни стандард, да се правилно развија и да не оскудева ни у чему у погледу задовољавања основних животних потреба, докле год оно није у могућности да због свог узраста (или здравственог стања) те своје потребе самостално задовољава. Остваривање овог дечијег права, пре свих осталих, пада на његове родитеље, уколико су породичне прилике повољне и уколико породична средина за њега представља позитивно окружење за правилан раст и развој. Међутим, уколико дете своја права не може остваривати у породичном окружењу, у пуној мери или делимично, оно неће бити остављено без заштите, јер ће му у том случају држава, преко својих органа и институција, (у овом случају преко правосудног органа), омогућити да ужива своја законом призната права и то у оној најмањој мери у којој ће му се омогућити уживање одговарајућег животног стандарда, који ни у ком случају не може бити мањи од животног стандарда који уживају његови родитељи.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Деца, као људска бића, имају право на уживање разноврсних права која им припадају и која су међусобно повезана, како би се остварила њихова добробит и обезбедио правилан и потпун развој.

Најзначајнијим међународним документима су прокламована дечија права и она су домаћим прописима у доброј мери регулисана. Дакле, може се рећи да су домаћи прописи усклађени са међународним документима (пре свега са Конвенцијом о правима детета и општим принципима садржаним у њој) и да је нормативноправни оквир права детета на одговарајући животни стандард у нашој земљи јако добро и широко постављен, као и да нуди здравствену, социјалну и заштиту деце у скоро свим областима. Међутим, када се говори о омогућавању деци да уживају своја права у пракси, закључује се да ипак постоје потешкоће и недостаци. Поред тога што је у области здравствене и социјалне заштите деце донет велики број уредби, стратегија и националних планова од стране Владе РС (као подзаконских аката), овакви прописи само садрже планове, наде, очекивања, жељене циљеве и акције ка чијем остварењу се у будућности тежи. Такви акти немају правнообавезујући карактер, као што је то случај са законима, па би се могло рећи да више личе на „списак лепих жеља“. Са друге стране, иако је донет велики број закона из разноврсних области живота детета, они се у пракси не остварују у пуној мери. На опстанак детета знатно утичу фактори као што су глад и сиромаштво и од њиховог остваривања, односно неостваривања, највише зависи да ли ће дете у адекватној мери уживати и остала своја права, јер се ови фактори могу сматрати као предуслов за њихово уживање. Наиме, да је систем правне заштите нормативно добро постављен, али да он лоше функционише у пракси, указује податак да се наша држава налази на трећем месту по броју сиромаштва од укупно 90 држава у Европи и да је свако четврто дете које живи у Србији сиромашно. Сиромаштво се негативно одражава на сваки сегмент људског живота, односно на здравље, исхрану, смештај, здравствену и социјалну заштиту, културне и рекреативне активности и онемогућава деци да остварују у потребној мери права која им припадају. На појаву и распрострањеност сиромаштва утиче и недостатак финансијских средстава на страсни државе, којима би она могла кроз различите видове социјалних програма помоћи најугроженијим категоријама становништва, међу којима се свакако

налазе и деца. Да систем правне заштите недовољно добро функционише у пракси, произилази и из чињенице да је у домену заштите здравља деце постигнут напредак у односу на раније године јер је дошло до смањења смртности одојчади, али та стопа је и даље висока у односу на европски просек, као и заостајање у расту и развоју деце старости до пет година. Што се тиче вакцинације, односно имунизације деце, и у том сегменту постоји напредак, али се вакцинација не остварује у задовољавајућој мери. Разлог томе је што родитељи имају укорене ставове и схватања о штетности вакцина по здравље деце, као и да неке од њих могу довести до аутизма код деце, па родитељи ипак доносе одлуку да своју децу не вакцинишу. Због мање развијене свести о значају имунизације, она је још слабије изражена код ромске популације, а којој деци је она још потребнија због лошијих услова живота. У погледу здравствених установа, иако су учињени бројни напори и финансијска улагања у њихово оснивање и унапређење, још увек је њихов број недовољан, као и смештајни капацитети, опремљеност и адекватни стручни кадрови, дуго се чека на лекарске прегледе и интервенције, висока је цена лекова, медицинских помагала, и слично. Ово посебно негативно утиче на децу са сметњама у развоју, која спадају у још осетљивију категорију у односу на осталу децу, јер је неопходно да болнице буду довољно и посебно опремљене и да располажу довољним бројем посебно обученог особља. Дакле, да систем здравствене заштите добро функционише у пракси, не би долазило до оваквог стања и деца често не би била приморана да одлазе у друге државе на медицинске интервенције и лечења, што изискује огромне новчане издатке. Што се тиче исхране деце, којом се, уколико је она адекватна и правилна, обезбеђује правилан раст, развој и здравље детета, може се рећи да је и ту ситуација идентична, јер добар део деце нема разноврсну исхрану или има недовољан број оброка и ужина у току дана. Да се прописи који уређују исхрану у задовољавајућој мери и адекватно примењују у пракси, не би свако треће дете у нашој земљи било гојазно, односно патило од вишка килограма, што повлачи за собом и бројне здравствене проблеме. Потом, број деце бескућника које бележи статистика, релативно је мали, али велики је број деце која уопште нису евидентирана или која живе и раде на улици. Оваква деца имају проблема да обезбеде себи кров над главом, али и основне животне намирнице. Иако су истраживања РЗС из 2018. године показала да је повећан број лица која живе у сопственом стану или кући и да се смањује број лица која изнајмљују стан, још увек је заступљена пренасељеност стана,

која најтеже погађа децу, као и њихово право на приватност, имајући у виду да је на јако малом простору сконцентрисан већи број лица, а на шта знатно утиче висока цена по квадрату стана, односно висина кирије, издатака за струју, воду и грејање, комуналних издатака и осталих рачуна, те због свега тога добар део становништва живи и у неусловним становима. Одатле се јасно види да би цене наведених услуга и смештаја требале бити знатно приступачније и доступније сиромашнијим слојевима становништва. Дакле, све наведено указује да, иако је дошло до позитивних промена у свим овим областима у односу на раније године, уживање ових права код деце још увек није на задовољавајућем нивоу, па не могу ни да уживају одговарајући животни стандард у потребној мери.

Што се тиче права детета на издржавање, кроз које се остварује и његово право на одговарајући животни стандард, запажа се да су домаћи прописи усклађени са међународним документима, да посебну пажњу посвећују овом праву и предвиђају примарну одговорност родитеља, односно других лица, да деци омогуће уживање адекватног стандарда живота, док ће секундарна обавеза постојати на страни државе (кроз различите видове социјалне помоћи и социјална давања), уколико они нису у могућности да то чине. Родитељи имају право и дужност да издржавају своју децу (посебно малолетну) и то право, односно обавезу, остварују заједнички. Управо заједничко ангажовање родитеља у издржавању детета је у знатној мери запажено у пракси и оно је заступљено у судским одлукама о делимичном усвајању тужбеног захтева. У оваквим одлукама је суд преваходно наводио да ће се у преосталом новчаном износу од досуђеног до траженог потребе детета задовољити учешћем родитеља са којим не живи кроз његово подизање, исхрану, васпитање, негу и бригу, на који начин се детету обезбеђује одговарајући животни стандард који не сме бити нижи од стандарда који уживају његови родитељи. Суд је у сваком појединачном случају утврђивао могућности повериоца и потребе дужника издржавања, па је досуђивао веће новчане износе за издржавање деце која су школског узраста, у односу на децу која су била млађа и нису похађала школу, јер је у обзир узимао повећане потребе деце школског узраста и трошкове око школског прибора, ужине, књига, екскурзија, часова страног језика, итд, па је деци омогућено да остварују своје право на образовање. Идентично је било и код утврђивања потреба деце која су имала хобије или ваннаставне активности, у односу на децу која то нису имала, јер

су се код деце која су имала хобије постојали повећани издаци за чланарину, трошкове превоза, опреме, такмичења, за храну и смештај, за одржавање инструмената и слично, на који начин је деци омогућено уживање права на рекреацију и културне активности. Потом, код деце са сметњама у развоју је суд одређивао новчане износе узимајући у обзир трошкове лечења и повећане потребе такве деце за терапије, операције, лекове, контролне прегледе и медицинска помагала, одакле се остварује право детета на здравствену заштиту. Из наведеног се види да се кроз реализацију права детета на законско издржавање остварује и његово право на одговарајући животни стандард, јер је суд у сваком конкретном случају имао у виду могућности дужника, али и потребе повериоца издржавања, које су се односиле на храну, одећу, обућу, седства за хигијену, издатке који су се јављали у вези са школским и ваннаставним активностима, односно у вези са бављењем спортом и различитим врстама хобија. Дакле, запажа се да дете није остављено без заштите и да се, углавном кроз новчана давања, од стране дужника издржавања омогућава детету да живи достојанствен живот, али и кроз ситуацију да уколико родитељи нису у могућности да дају издржавање, та обавеза не престаје, већ прелази на друге крвне сроднике у правој усходној линији крвног сродства, као и да према одредбама Кривичног законика недавање издржавања представља кривично дело. Важно је указати на чињеницу да је суд приликом одређивања висине издржавања имао у виду минималну прописану суму, што значи да није досуђивао произвољно одређену суму, већ суму која није смела бити нижа од минималне, којом ће се задовољити основне животне потребе детета, одакле се види да овај вид заштите детета добро функционише у пракси.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ariès, P., *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Regime*, Paris, Librairie Plon, 1960. Translated from French to English by Robert Baldick as *Centuries of Childhood*, London, Jonathan Cape, 1962,
2. Београдски центар за људска права, *Људска права у Србији 2022, Право, пракса и међународни стандарди људских права*, Београд, 2023,
3. Brice, Susan E., *Convention on the Rights of the Child: Using a Human Rights Instrument to Protect against Environmental Threats*, *Geo. Int'l Envtl. L. Rev.* 587, 1995, p. 599,
4. Вучковић Шаховић Н., Петрућић Н., *Права детета*, Ниш, 2015, Правни факултет Универзитета у Нишу,
5. Гајин С., *Општи оквир за спровођење права детета у Републици Србији и положај посебно осетљивих група деце*, Центар за унапређивање правних студија, Београд, 2016,
6. Драшкић, М., *Породично право и права детета*, Досије, Београд, 2005,
7. Dworkin, R., *Taking Rights Seriously*, Winston, M.(ed.),*The Philosophy of Human Rights*, Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1988,
8. Заштитник грађана, Повереник за заштиту равноправности – *Права детета у међународним документима*, Београд, 2011,
9. Јањић-Комар М., Обретковић М., *Права детета – права човека*, Београд, 1996, Досије, Удружење правника Србије за социјално право,
10. Константиновић – Вилић, С., Тодоровић, Ј., Петрушић, Н., Соколов, З., Поповић, А., Стефановић, С., *Деца и одговорна држава 1*, Друштво за заштиту и унапређење менталног здравља деце и омладине, Ниш, 2010,
11. Милојевић, С., *Заштита физичког и менталног здравља миграната у Републици Србији*, Београдски центар за људска права, Београд, 2019,
12. Mc Lean, S., *Medicial Experimentation With Children*, in Alston F. Parker S. Seymour J.(ed.) *Children, Rights and the Law*, New York Oxford University Press, 1992
13. Петрушић Н., Константиновић Вилић С., *Остваривање права на законско издржавање пред правосудним органима у Врању, Бујановцу и Босилеграду*, Народни универзитет Врање, Одбор за људска права Врање, Врање, 2012,
14. Поњавић, З., *Породично право*, Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2013. Институт за правне и друштвене науке,
15. *Права детета на здраву животну средину у Републици Србији*, јун 2021,
16. Станковић Г., *Грађанско процесно право, Св.1, Парнично процесно право*, Ниш, 2010, Правни факултет Универзитета у Нишу,
17. Стање деце света у 2016 години: Једнака шанса за свако дете,
18. Стопић, М., Зорић, Ј., *Право на здраву животну средину у пракси Европског суда за људска права*, Београд, 2009,
19. Тасић А., *Остваривање и заштита права на издржавање детета*, Мобилна правна клиника – пружање правне помоћи у условима теренског рада, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Ниш, 2017
20. Уницеф, *Стање деце у свету 2019, деца, храна и исхрана*, 2019,
21. Fulchiron, H., *De l'intérêt de l'enfant aux droits de l'enfant in Une Convention, plusieurs regards. Les droits de l'enfant entre théorie et pratique*, Sion IDE, 1997,
22. Хенријета, Х., Фор., Уницеф, *Стање деце у свету 2019., предговор*, 2019.

23. Hitch, L. M., *Non-Discrimination and the Rights of the Child: Article 4*, in Cohen C.P., *Independent Commentary: United Nations Convention on the Rights of the Child*, USA Defence for Children International, 1988,
24. Hodgson, D., *The Child's Right to Life, Survival and Development*, International Journal of Children's Rights 2, 1994,

ПОПИС ОСТАЛЕ КОРИШЋЕНЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

1. General comment No.5: General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child, CRC/GC/2003/527 November 2003, (*Electronic version*), <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPrICAqhKb7yhsiQql8gX5Zxh0cQqSRzx6Zd2%2FQRsDnCTcaruSeZhPr2vUevjbn6t6GSi1fheVp%2Bj5HTLU2Ub%2FPZZtQWn0jExFVnWuhiBbqgAj0dWBoFGbK0c>
2. Закон о здравственој заштити, „Сл. гласник РС“, бр. 25/2019 и 92/2023 – аутентично тумачење,
3. Закон о здравственом осигурању, „Сл. гласник РС“, бр. 25/2019 и 92/2023,
4. Закон о парничном поступку, Службени гласник РС, бр.72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014 и 87/2018,
5. Закон о правима пацијената, „Сл. гласник РС“, бр. 45/2013,
6. Закон о остваривању права на здравствену заштиту деце, трудница и породиља, „Сл. гласник РС“, бр. 104/2013,
7. Закон о ученичком и студентском стандарду, „Сл. гласник РС“, бр.81/92, 49/93, 53/93, 67/93, 48/94 и 101/2005 – др. закон,
8. Закон о финансијској подршци породици са децом, „Сл. гласник РС“, бр. 113/2017, 50/2018, 46/2021 - одлука УС, 51/2021 - одлука УС, 53/2021 – одлука УС, 66/2021, 130/2021, 43/2023 – одлука УС, 62/2023 и 11/2024 – одлука УС,
9. Закон о друштвеној бризи о деци, “Сл. гласник РС“, бр. 49/92, 29/93, 53/93, 67/93, 28/94, 47/94, 48/94, 25/96, 29/2001, 16/2002 – др. закон, 62/2003 – др. закон, 64/2003 – испр. др. закона, 101/2005 – др. закон, 18/2010 – др. закон и 113/2017 – др. закон,
10. Закон о раду, „Сл. гласник РС“ бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018 – аутентично тумачење,
11. Закон о социјалном становању, „Сл. гласник РС“ бр. 72/2009,
12. Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр.15/90 и *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр.4/96 и 2/97,
13. Закон о социјалној заштити, *Сл.гласник РС*, бр.24/2011 и 117/2022-одлука УС,
14. *Извештај о раду центара за социјални рад за 2022. годину*, Републички завод за социјалну заштиту, Београд, 2023,
15. Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019
16. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (*Electronic version*), https://ravnopravnost.gov.rs/wpcontent/uploads/2012/11/images_files_UN_Medjunarodni%20pakt%20o%20ekonomskim%20socijalnim%20i%20kulturnim%20pravima.pdf
17. *Права детета на здраву животну средину у Републици Србији*, јун, 2021,
18. План акције за животну средину и здравље деце у Републици Србији за период 2009-2019, „Сл. Гласник РС“, бр. 83/2009,
19. Породични закон, *Службени гласник РС*, бр.18/2005, 72/2011 – др.закон и 6/2015,
20. Resolution adopted by the General Assembly United Nations by the 28 July 2022, A/RES/76/300 - The human right to a clean, healthy and sustainable environment, A/76/L.75 and A/76/L.75/Add.I, (*Electronic version*),

<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/442/77/pdf/n2244277.pdf?token=rKOa6ZacNTtg5k3UJ0&fe=true>

21. Републички завод за социјалну заштиту, *Деца у систему социјалне заштите 2022*, Београд, јун, 2023,
22. Ревидирана Европска социјална повеља, Стразбур, 3. мај 1996. године, (*Electronic version*),
<https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/podzakonski-akti/sektor-za-medjunarodnu-saradnju-evropske-integracije-i-projekte/revidirana>
23. Србија, Истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце 2019, Србија – ромска насеља, истраживање вишеструких показатеља положаја жена и деце, 2019, УНИЦЕФ Београд, 2020,
24. Србија, МИЦС 2014 у Србији – ромска насеља МИЦС 2014,
25. Статистички извештај РЗС о сиромаштву за 2022. годину, (*Electronic version*),
<https://www.stat.gov.rs/vesti/statisticalrelease/?p=13838>,
26. Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, „Сл. Гласник РС“, бр. 104/2006,
27. Стратегија за смањење сиромаштва у Србији, (*Electronic version*),
<https://www.mei.gov.rs/srl/dokumenta/nacionalna-dokumenta/strategija-za-smanjenje-siromastva>
28. *Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва*, Београд, Влада Србије, 2018.
29. УН, Општи коментар број 7: Спровођење права детета у раном детињству, CRC/C/GC/7/Rev.1, 20. септембар 2006,
30. Unicef, Proposal for phase iii of the unfpa-unicef joint programme Elimination of female Genital Mutilation: Accelerating Change, 2017, p.4,
31. Универзална декларација о људским правима, (*Electronic version*), преузето 14.7.2024. године,
<https://www.poverenik.rs/images/stories/dokumentacija-nova/medjunarodna-dokumenta/UJEDINJENE-NACIJE/Univerzalnadeklaracijacir.pdf>
32. Уредба о националном програму за унапређење развоја у раном детињству, „Сл. Гласник РС“, бр. 22/2016,
33. Уредба о Националном програму здравствене заштите жена, деце и омладине, „Сл. Гласник РС“ бр.28/2009,
34. Уредба о националном програму превентивне заштите деце са психофизичким поремећајем и говорном патологијом, „Сл. Гласник РС“, бр. 15/2009,
35. Уредба о критеријумима за утврђивање мреже установа за децу, „Сл. гласник РС“, бр. 75/92,
36. Уредба о националном програму за превенцију гојазности код деце и одраслих, „Сл. Гласник РС“, бр. 9/2018,
37. Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр.98/2006,
38. Центар за права детета, „*Свет по мери деце*“, Београд, 2002. године,
39. World Health Organization (WHO), *Constitution of the World Health Organisation (WHO)*, 7. април 1948.

**УПИТНИК ЗА ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О ОСТВАРИВАЊУ ПРАВА
ДЕТЕТА НА ЗАКОНСКО ИЗДРЖАВАЊЕ У ПРАКСИ ОСНОВНОГ СУДА У
НИШУ**

Истраживачица: Миљковић Дуња

Број индекса: М039/21-О

Датум: _____ године

Број предмета: _____

Основни суд у Нишу

1. Алиментациони поступак је вођен:
 - а) као самостални поступак
 - б) као поступак у којем постоји кумулиција са тужбеним захтевом за:
 - 1) развод брака
 - 2) утврђивање/оспоравање очинства или материнства
 - 3) заштиту права детета
 - 4) вршење или лишење родитељског права
2. Алиментациони поступак је покренут тужбом:
 - а) детета
 - б) од стране органа старатељства
3. Законски заступник детета је:
 - а) родитељ детета који самостално врши родитељско право
 - б) друго лице _____
4. Издржавано лице у алиментационој парници је:
 - а) мушког пола б) женског пола
5. Издржавано лице у алиментационој парници је:
 - а) малолетно б) пунолетно
 - 5.1 Уколико је издржавано лице малолетно лице, оно је узраста:
 - а) од 0 до 6 година
 - б) од 7 до 14 година
 - в) од 15 до 18 година
 - 5.2 Уколико је издржавано лице пунолетно лице, којег је узраста од 18 до 26 година? _____
6. Издржавано лице похађа:
 - а) предшколско
 - б) основну школу

- в) средњу школу
- г) факултет
- д) ништа од наведеног

7. Да ли издржавано лице има неке здравствене проблеме или је лице са инвалидитетом?

- а) да б) не

7.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести који су то здравствени проблеми или инвалидитет и колики су издаци за њих

8. Да ли издржавано лице има неке хобије или ваннаставне активности?

- а) да б) не

8.1 Уколико има, навести које, као и издатке за њих

9. Да ли је издржавано лице радно способно?

- а) да б) не

9.1 Уколико је издржавано лице радно способно, да ли остварује зараду?

- а) да б) не

9.2 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести износ зараде

10. Да ли издржавано лице поседује нешто од имовине?

- а) да б) не

10.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести шта поседује

11. Да ли је суд у току поступка омогућио детету да слободно изрази своје мишљење?

- а) да б) не

12. Као лице против којег је покренут поступак за давање издржавања се јавља:

- а) мајка б) отац в) баба г) деда

13. Којег је узраста лице од којег се тражи давање издржавања (дужник издржавања)?

- а) од 18 до 29 година
- б) од 30 до 39 година
- в) од 40 до 50 година
- г) преко 50 година

14. Лице од којег се тражи давање издржавања је завршило:

- а) основну школу
- б) средњу школу
- в) вишу школу

- г) факултет или више
- д) ништа од наведеног

15. Лице које самостално врши родитељско право је завршило:

- а) основну школу
- б) средњу школу
- в) вишу школу
- г) факултет или више
- д) ништа од наведеног

16. Лице од којег се тражи давање издржавања је по занимању:

17. Лице које самостално врши родитељско право је по занимању:

18. Да ли је лице од којег се тражи давање издржавања способно за рад?

- а) да б) не

18.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести да ли то лице ради и где _____

18.2 Уколико се то лице налази у радном односу, навести колике приходе остварује месечно _____

19. Да ли је лице које самостално врши родитељско право способно за рад?

- а) да б) не

19.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести да ли то лице ради и где _____

19.2 Уколико се то лице налази у радном односу, навести колике приходе остварује месечно _____

20. Да ли лице које је у обавези да даје издржавање има неке додатне приходе?

- а) да б) не

20.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести колики су приходи _____

21. Да ли лице које је у обавези да даје издржавање поседује имовину?

- а) да б) не

21.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести шта поседује од имовине _____

22. Да ли лице које самостално врши родитељско право има неке додатне приходе?

- а) да б) не

22.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести колики су приходи _____

23. Да ли лице које самостално врши родитељско право поседује имовину?

а) да б) не

23.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести шта поседује од имовине

24. Да ли лице које је у обавези да даје издржавање има неких здравствених проблема или је лице са инвалидитетом?

а) да б) не

24.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, навести који су то здравствени проблеми или инвалидитет, као и колики су издаци за њих

25. Да ли код лица које је у обавези да даје издржавање постоји обавеза издржавања још неког/неких лица?

а) да б) не

26. Висина издржавања је била одређена у

а) фиксном новчаном износу

б) проценту од редовних месечних примања

26.1 Навести колики је то проценат, односно новчани износ био

27. Издржавање је било утврђено на:

а) одређено б) неодређено време

27.1 Уколико је било утврђено на одређено време, навести дужину тог периода

28. Да ли су пре, у току или након окончања алиментационе парнице, а пре извршења пресуде, биле одређене неке привремене мере и уколико јесу, навести које

29. Какву је одлуку донео првостепени суд поводом тужбеног захтева?

б) усвојио је тужбени захтев у целости

в) одбио је тужбени захтев у целости

г) делимично је усвојио тужбени захтев

д) закључио је судско поравнање

29.1 Навести разлоге због којих је суд донео такву одлуку

30. Којим критеријумима се суд служио приликом доношења пресуде? (навести из образложења)

31. Колико је времена протекло од подношења тужбе до правноснажности пресуде?

32. Кога је суд обавезао да плати трошкове поступка?

- а) тужиоца
- б) туженог
- в) свака странка сноси своје трошкове

33. Да ли је тужилац био ослобођен од претходног плаћања трошкова поступка?

- а) да б) не

34. Да ли је против одлуке првостепеног суда била изјављена жалба?

- а) да б) не

34.1 Уколико је одговор на претходно питање потврдан, ко је изјавио жалбу?

34.2 Какву је одлуку донео суд у жалбеном поступку?

- а) одбацио жалбу као неблагоприятну, непотпуну или недозвољену
- б) одбио жалбу као неосновану и потврдио првостепену пресуду
- в) укинуо пресуду и вратио предмет на поновно суђење
- г) укинуо пресуду и одбацио тужбу
- д) преиначио пресуду и одлучио о захтевима странака
- ђ) усвојио жалбу, укинуо пресуду и одлучио о захтевима странака

35. Напомене:

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Значај и циљ овог мастер рада био је сагледавање права детета на одговарајући животни стандард кроз домаћи нормативни оквир, испитивање обима у којем је ово право регулисано домаћим прописима и да ли се оно у пуној мери ужива у пракси (кроз права детета на храну, смештај, одећу, здравствену и социјалну заштиту), као и у којој мери се право детета на издржавање, помоћу којег се ужива ово право, остварује у пракси Основног суда у Нишу и којим критеријумима се на страни дужника и повериоца издржавања суд руководио приликом доношења својих одлука.

Предмет емпиријског истраживања у овом раду јесу правноснажно окончани предмети из праксе Основног суда у Нишу у погледу руковођења критеријумима који се захтевају за законско и издржавање детета, како на страни повериоца, тако и на страни дужника издржавања у шестомесечном периоду од 1.1.2018. године до 30.6.2018. године.

Ради постизања циља истраживања, коришћен је статистички метод у циљу прикупљања података, нормативни метод у анализи законских прописа и метод анализе садржаја у прикупљању података из списка предмета парничне материје.

Кључне речи: права детета, одговарајући животни стандард, домаћи нормативни оквир, Основни суд, издржавање, критеријуми.

SUMMARY AND KEY WORDS

Title: The child`s right to an convenient standard of living considered through the normative legal framework of the Republic of Serbia

Summary: The significance and purpose of the research conducted for the purpose this master`s thesis was to consider the child`s right to an convenient standard of living trough the domestic normative framework, to examine the extent to which this right is regulated by domestic regulations and whether is fully enjoyed in the practice (through the child`s right to food, accommodation, clothing, health and social protection), as well as to what extent the child`s right to maintenance, trough who enjoys this right, is realised in the practice of the Basic Court in Nis and what criteria was the court managed by on the side of the debtor and creditor of maintenance when he made his decisions.

The subject of empirical research in this master`s thesis are legally resolved cases from the practice of the Basic Court in Nis in terms of managing the criteria that are required for legal child maintenance, both on the side of the creditor and on the side of the debtor of maintenance, in the six-month period from the 1st of January 2018 to 30st June 2018.

To achieve the purpose of the research, the statistical method was used to collect informations, the normative method was used for the analysis of legal regulations and a method of content analysis was used to collect informations from the litigation cases.

Keywords: child rights, convenient standard of living, domestic normative framework, Basic Court, maintenance, criteria.

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Дуња Миљковић рођена је 19.4.1995. године у Нишу.

Основну школу „Вук Караџић“ у Дољевцу завршила је 2010. године са одличним успехом, као носилац дипломе „Вук Караџић“. Средњу школу „Гимназија Светозар Марковић“ у Нишу завршила је 2014. године, такође као носилац дипломе „Вук Караџић“. Током похађања средње школе, у другој, трећој и четвртој години гимназије је била учесник на фестивалу науке „Наук није баук“ у Нишу.

Основне академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу уписала је школске 2014/2015 године. Дипломирала је 14.10.2019. године са просечном оценом 9,17. Школске 2019/2020 уписала је мастер академске студије права на правном факултету Универзитета у Нишу, општи смер, ужа грађанскоправна научна област и положила све испите предвиђене студијским програмом, обавила стручну праксу и израдила студијско истраживачки рад.

У периоду од 19.12.2021. године до 30.4.2023. године била је волонтерски ангажована у Основном суду у Нишу у својству приправника – волонтера. Од 1.5.2023. године је засновала радни однос на одређено време у Основном јавном тужилаштву у Нишу на радном месту јавнотужилачког приправника. Поред српског, говори енглески и француски језик и поседује знање рада на рачунару.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Дуња Миљковић

Наслов мастер рада: „Право детета на одговарајући животни стандард посматрано кроз нормативни правни оквир Републике Србије“ (*„The child`s right to an convenient standard of living considered trough the normative legal framework of the Republic of Serbia“*)

Ментор: проф. др Анђелија Тасић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу,

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом „Право детета на одговарајући животни стандард посматрано кроз нормативни правни оквир Републике Србије“ (*„The child`s right to an convenient standard of living considered trough the normative legal framework of the Republic of Serbia“*)

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Дуња Миљковић

У Нишу,

Потпис аутора